

Teorija likovnog oblikovanja 2 - skripte

Sadržaj

Pretpovijest

Stari vijek: Mezopotamija i Egipat

Stari vijek: Minojska kultura i Grčka

Stari vijek: Etrušćani, Rim i Bizant

Srednji vijek: Predromanika i romanika

Srednji vijek: Gotika

Novi vijek: Renesansa

Novi vijek: Barok i rokoko

Novi vijek - 18. i 19. stoljeće, 1. dio

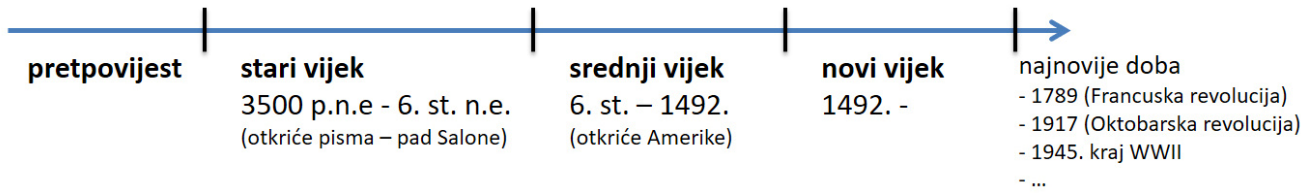
19. stoljeće, 2. dio

Novi vijek: umjetnost prve polovine 20. stoljeća

Novi vijek: umjetnost druge polovine 20. stoljeća

Postmoderna, suvremena umjetnost

Povijest likovne umjetnosti kao povijest ideja, stilova i likovnojezičnog izražavanja

Povijest dijelimo na tri dijela – stari, srednji i novi vijek.
Povijest započinje izumom pisma; razdoblje prije toga zovemo pretpovijest.

1. Likovni jezik prapovijesti: Prapovijest: komunikacija slikom

Kameno doba dijelimo na tri dijela:

1. Paleolit (grč. paleo=star + lithos=kamen) starije kameno doba, (50.000) 30.000 p.n.e. – 10.000 p.n.e.
2. Mezolit – srednje kameno doba – 10.000 p.n.e. – 6.500 p.n.e.
3. Neolit – mlađe kameno doba (bolje bi bilo: zemljano doba) – 6.500 p.n.e. – 3.500 p.n.e.

Prvi artefakti

lat. *ars*=obrada, vještina + *facere*=napraviti
artefakt je ljudska rukotvorina

Nije sigurno radili li se o ljudskoj rukotvorini (artefaktu), ili o prirodnom geološkom procesu koji je oblikovao kamen.

Neandertalci i moderni ljudi (*Homo sapiens*) su se na evolucijskom putu razdvojili prije oko 300.000 godina. Neandertalci su izumrli prije 30.000 godina. Neki znanstvenici smatraju da su upravo neandertalci bili autori prvih spiljskih slika.

Metalno doba također dijelimo na tri dijela:

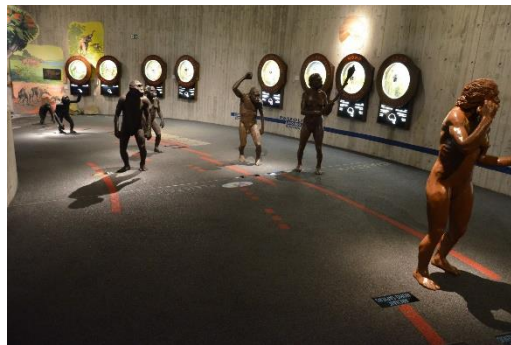
4. Bakreno doba (eneolit) – 3.500 p.n.e. – 3.000 p.n.e.
5. Brončano doba – 3.000 p.n.e. – 1.200 p.n.e.
6. Željezno doba – 1.200 p.n.e. – ?

Venera Tan-Tan, (300,000-500,000 g.p.n.e.)

Muzej krapinskog neandertalca, Krapina

Kameno doba:

1. **Paleolit** (grč. paleo=star + lithos=kamen) starije kameno doba, 50.000 / 30.000 p.n.e. – 10.000 p.n.e.

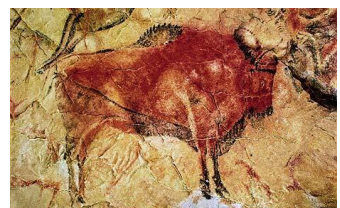
Vrijeme lovaca i sakupljača plodova, glavni motiv su životinje (hrana) i plodnost

Ovisnost o prirodi.

Slikarstvo na pećinskim zidovima,

nema kompozicije – konglomerat

Skulpture – obrađene kosti i kamen

Venera iz Lespugua, 25.000 p.n.e.

Willendorfska Venera, 25.000 p.n.e.

Spilja Altamira, Španjolska, 16.500 – 14.000 p.n.e.

Kameno doba:

2. **Mezolit** – srednje kameno doba – 10.000 p.n.e. – 6.500 p.n.e.

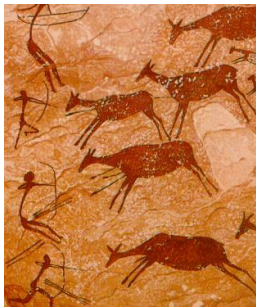
Završetak ledenog doba.

Pojavljuju se ljudski likovi.

Počinje stilizacija (pojednostavljenje).

Pojavljuje se kompozicija.

Kompozicija na plohi sugerira pojavu kompozicije u društvu – podjela rada pojedinaca unutar skupine

Spilja Leaventine, Španjolska, 8.000 p.n.e.

Kameno doba:

3. **Neolit** – mlađe kameno doba (bolje bi bilo: zemljano doba) – 6.500 p.n.e. – 3.500 p.n.e.

Pojava stočarstva.

Pojava zemljoradnje.

Pojava lončarstva.

Pojava nastambi i sela.

Čovjek ovladava prirodom.

Nastaje sjedilački način življenja, vezan uz jedno mjesto.

Religija. Megaliti.

Izum kotača.

Rekonstrukcija neolitskog naselja, Salisbury, Engleska

Ljubljanski drveni kotač, najstariji kotač s osovinom, star oko 5.100 g.

menhiri – uspravno kamenje

dolmeni – grobnica ili svetište,

uspravno kamenje nose horizontalno

Lončarstvo - keramika, pečena glina. Čovjek „nosi rupu u zemlji sa sobom”.

Pojava ornamenta na lončariji – uočavanje ritmova (geometrija - *geo*=zemlja + *metron*=mjera.

Stonehenge, Salisbury, Engleska

3.000 – 1.000 p.n.e. (građen je tijekom 1500 godina)

Metalno doba:

4. **Bakreno doba (eneolit)** – 3.500 p.n.e. – 3.000 p.n.e.

Prijelazno razdoblje između neolitika i brončanog doba

Pojava metalurgije

Vučedolska kultura (dio kulture kultura Zok, rasprostranjena je na području Srijema, istočne i posavske Slavonije te okoline Bjelovara. Isto tako je rasprostranjena i u Austriji, Mađarskoj, južnoj Slovačkoj i Rumunjskoj), 3000 p.n.e. – 2300 p.n.e.

Vučedolska jarebica (a ne golubica)

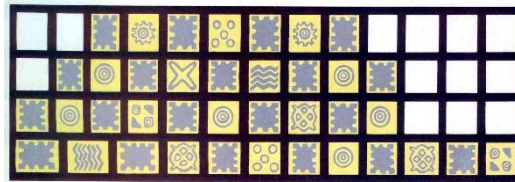

Muzej vučedolske kulture, Vučedol

Peći za taljenje rudače, za lijevanje oruđa i oružja

Prema Aleksandru Durmanu: ova vaze je najstariji indoeuropski kalendar

1. red: **proljeće**: Orion i Sunce
2. red: **ljet**: Plejade, Kasiopeja i Labud
3. red: **jesen**: Plejade, Blizanci i Ribe/Pegaz
4. Red: **zima**: Plejade, Blizanci, Ribe/Pegaz, Kasiopeja i Orion

Metalno doba:

5. **Brončano** doba – 3.000 p.n.e. – 1200 p.n.e
Bronca je slitina bakra s kositrom, jer je bakar premekan.

Oruđe i oružje.

Uz lovca i ratara, pojavljuje se i zanimanje ratnika.

Naselja se podižu na brežuljke i utvrđuju.

Pojava žice. Za nakit se koriste spirale.

Najčešći ukras brončanog doba je fibula, koča za odjeću.

fibula

Metalno doba:

6. **Željezno** doba – 1200 p.n.e. – ? Traje tijekom 1. tisućljeća p.n.e. U sredozemnim područjima željezno doba završilo je s povijesnim razvojem helenizma i rimskim osvajanjima, u Indiji s pojavom budizma i jinizma, dok je u sjevernoj Europi trajalo do ranoga srednjeg vijeka.

Obilježeno je razvojem metalurgije željeza i njegovom širokom uporabom u proizvodnji oruđa, oružja pa i nakita. U povijesti civilizacije željezo se javilo relativno kasno jer je za njegovo dobivanje potrebna visoka temperatura, za razliku od bakra. U zapadnoj Europi, Kelti su bili prvi koji su upotrebljavali željezo.

Brončani štít, Keltska umjetnost, 300 – 200 p.n.e.

Heinrich Schliemann u 19. st. pronalazi Troju (pri čemu je prilično uništava, a dosta i otuđuje) na brdu Hissarlik, u Maloj Aziji, Turska

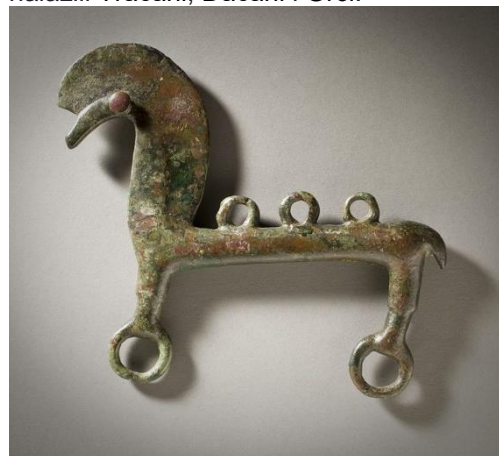
Razaranje Troje VII.a (možda ratom?), 1.300 – 1.190 p.n.e.

Vrijeme Homerove „Ilijade”.

tzv. Agamemnonova maska, Mikena, Grčka, 1550 – 1500 p.n.e.

Krajem brončanog doba počinje u Europi, s prostora gornjeg i srednjeg Podunavlja, širenje indoeuropskog stanovništva iz *kulture polja sa žarama*, nakon čega nastaje nekoliko skupina naroda: Kelti u srednjoj Europi, Slaveni na sjeveroistoku, Italci na jugu, Iliri na jugoistoku, rani Germani i Baltički narodi na obalama Baltičkog mora, dok su se na jugoistoku nalazili Tračani, Dačani i Grci.

Brončana koča za pojas u obliku konja, Villanovan, Italija, 900 p.n.e.

2. Likovni jezik starog vijeka:

Mezopotamija i Egipat

Povijest počinje pismom i gradom

Mezopotamija

grč. *Μεσοποταμία* mezo=srednji, potamia=rijeke

Zemlja između dvije rijeke, Eufrata i Tigrisa

Najpoznatije civilizacije:

Sumerska 3.500 – 2.400 p.n.e

Akadska 2.300 – 1.750 p.n.e

Babilonska 1.890 – 1.000 p.n.e / - 540 p.n.e.

Asirska 930 – 612 p.n.e.

Perzijska 550 – 331 p.n.e.

Mezopotamija - Sumerani

Prva mezopotamska civilizacija, 3.500 p.n.e.

Prvo pismo – klinasto pismo.

Prvi gradovi, gradovi-države.

Najpoznatiji gradovi: Ur, Uruk

Sumersko klinasto pismo

glineni valjak, cilindrični pečat

Kipovi iz Abuovog hrama, Tell Asmar, 2.700 – 2.500 p.n.e.

Mezopotamija – Akadsko kraljevstvo,

2.300 – 1.750 p.n.e - 2150 p.n.e.

Semiti se asimiliraju sa Sumeranima

Akadski kralj, možda Naram Sin

Mezopotamija – Babilonia, 1.890 – 1.000 p.n.e

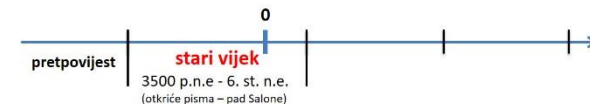
Akadski jezik

Proširila se za vrijeme kralja Hamurabija

Babilonska kula bio je zigurat sa sedam terasa,

bio je posvećen bogu Marduku, visok 91m.

Srušio ga je Aleksandar Veliki 331. p.n.e.

zigurat iz Ur-a

Zigurat – stepenasta piramida, brdo u pustinji, stepenice u nebo
astronomija i astrologija
piramidalna kompozicija
arhitekture kao odraz
piramidalne društvene
hijerarhije

Mit o Gilgamešu

najstarije

književno djelo,

cca 2.100 p.n.e.

Bio je povijesni kralj Uruka,

oko 2.700 p.n.e.

Naram Sinova stela, 2254 p.n.e.

Babilonska kula, rekonstrukcija

Babilon: *Hamurabijev zakonik*, 1792.-1750. p.n.e.

pocakljena opeka (pečena staklena masa)

Ištarina vrata, ulaz u Babilon, 575 p.n.e (Berlin)

Svjetska čuda Antike:

1. Keopsova piramida u Gizi (oko 2550 pr. Kr.)
2. Semiramidini viseći vrtovi (Babilon, oko 600 pr. Kr.)
3. Zeusov kip u Olimpiji (oko 440 pr. Kr.)
4. Artemidin hram u Efezu (oko 550 pr. Kr.)
5. Mauzolej u Halikarnasu (oko 350 pr. Kr.)
6. Kolos s otoka Roda (oko 280 pr. Kr.)
7. Aleksandrijski svjetionik, na otoku Faru pred Aleksandrijom (oko 280 pr. Kr.)

Semiramidini viseći vrtovi u Babilonu, oko 600 p.n.e. Sagradio ih je kralj Nabukodonosor II. Jedno od sedam svjetskih čuda starog svijeta.

Mezopotamija – Asirsko kraljevstvo, 930 – 612 p.n.e.

ratničko kraljevstvo, zavladao su Egiptom i Babilonijom brutalnim ratovima
Glavni grad Asirskog kraljevstva bio je **Nimrud**

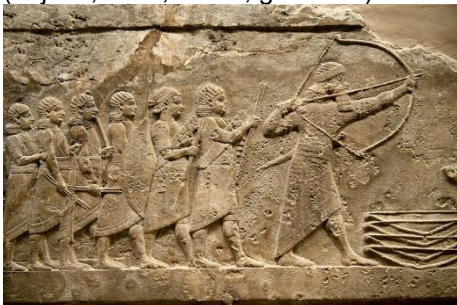

Ilustracija Nimruda

Božanstvo Lamasu

Reljefi su niski s naglašenim ritmičkim ornamentima (odjeća, kosa, brada, griva i sl.)

Reljefi su niski s naglašenim ritmičkim ornamentima (odjeća, kosa, brada, griva i sl.)

Mezopotamija – Perzijsko kraljevstvo, 550 – 331 p.n.e.

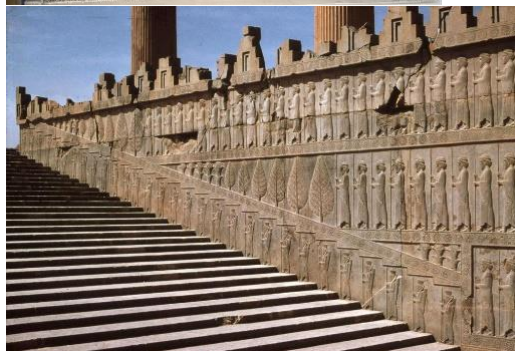
Područje današnjeg Irana

Glavni grad **Perzepolis**

Osnovao ga je Kralj Darije I 515. p.n.e., uništio ga je Aleksandar Veliki

Ruševine Perzepolisa

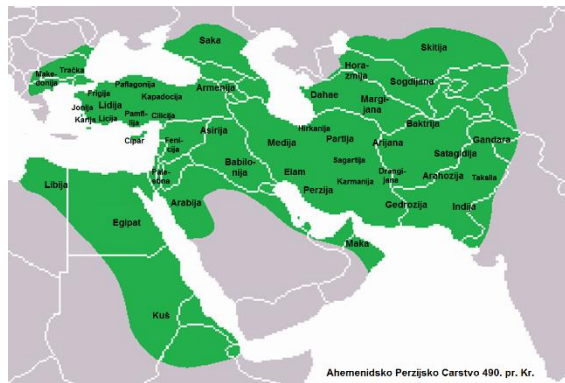

Perzepolis, istočno stubište – snažna vertikalna ritmizacija u odnosu na ritam stuba

Ritoni – posude za tekuće žrtve. Kasnije su ih oponašali stari Grci

Na svojem vrhuncu, Perzijsko carstvo je obuhvaćalo 38 današnjih državan na 10,7 milijuna km². Perzijsko carstvo propada osvajanjem Aleksandra Velikog Makedonskog, 330. p.n.e. je ubijen Darije III

Egipat, 3.050 – 332 p.n.e.

Gruba kronologija:

1. Arhajsko razdoblje
2. Staro kraljevstvo
3. Srednje kraljevstvo
4. Novo kraljevstvo

nakon kraljevstava:

- Ptolemejevići
- Rimski period

Prema bilješkama, Gornji i Donji Egipat je ujedinio Menes, prvi faraon Starog kraljevstva. Međutim...

... danas se smatra da je Egipat ujedinio kralj Narmer, zadnji kralj arhajskog razdoblja.

Prvi dokument. I prvi kanon prikaza:

1. vertikalna perspektiva
2. ikonografska perspektiva
3. poliperspektiva

Narmerova ploča iz Hierakonpolisa, 31 st. p.n.e

kruna Donjeg Egipta

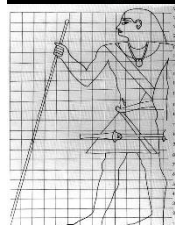
kruna Gornjeg Egipta

Narmerova ploča iz Hierakonpolisa, 31 st.p.n.e

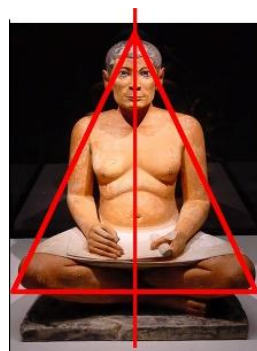
Kanon prikaza - slikarstvo

Odnosi veličina, glava profil, ono frontalno, ramena frontalno, kukovi profil, stopala profil, muškarci tamniji od žena

Kanon prikaza - kiparstvo

- zatvorenost volumena
- simetrija
- kontrapost

Sjedeći pisar, 4. ili 5. dinastija, 2620-2500 p.n.e. ili 2450-2325 p.n.e

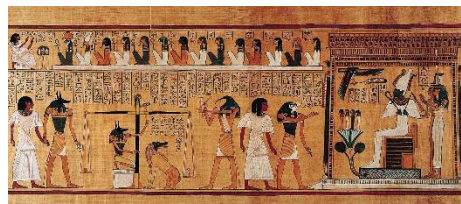

Kraljica Hatšepsut, 1479-1458 p.n.e.

Menkaure s kraljicom, 2490-2472 BCE.

Kanon prikaza - ritmizacija oblika

Knjiga mrtvih: vaganje duše, oko 1500 p.n.e.

Egipatsko pismo

Hijeroglifi se koriste od 3.000 p.n.e.
Kombinacija su fonetskog i piktografskog pisma.
Pisali su se na papirusu i rezali u kamenu kao uleknuti reljefi (bareljefi).
Kartuša je linija (simbolizira uže) koja uokviruje ime faraona. To je bila simbolična zaštita od zlih duhova.

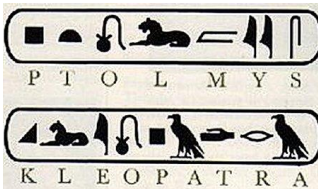

Dešifriranje egipatskog pisma

Jean-Francois Champollion je 1822. dešifrirao hijeroglifne uz pomoć tzv. Kamena iz Rosette, na kojem je isti tekst napisan u tri pisma: hijeroglifi, demotsko i grčko pismo. Champollion je usporedio kartuše s grčkim natpisima „Ptolemej V” i „Kleopatra” i tako dešifrirao neka slova.

Kamen iz Rosette

Arhitektura – piramide i hramovi

Đozerova piramida,
2.630 p.n.e.
3. dinastija
- prva piramida
- graditelj je Imhotep

Kompleks piramida u Gizi, Sahara
Keopsova (Kufuova) je najveća
2.580 p.n.e.
4. dinastija
imala je oplatu od vapnenca

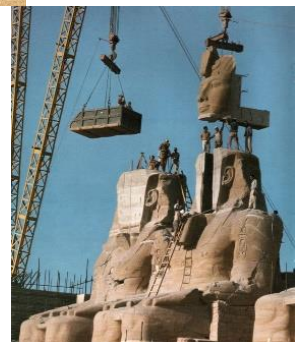
kompleks u Gizi, Sahara, uključuje:
Keopsova, Kefrenova i Mikerinova piramida,
Velika sfinga, groblja i radničko selo
Nekropole na lijevoj obali Nila, gradovi na desnoj

Hramovi – Ramzes II, Abu Simbel, oko 1.280. p.n.e.

Za potrebe gradnje
Asuanske brane, hramovi
Abu Simbela su od 1964.
do 1968. raspiljeni i
sastavljeni na višoj
lokaciji.

Hramovi – kraljice Hatšepsut, Luksor, 1.482 p.n.e

Stupovi: Kapitel u obliku papirusa, kapitel u obliku palme, kapitel u obliku lotosa

Revolucija Eknatona (ili Amenhotep IV., ili grčki Amenofis IV), 1352.-1336.

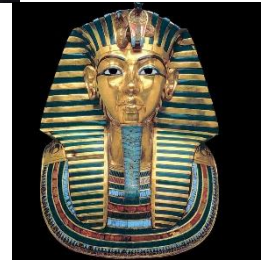
prva monoteistička religija, za glavnog boga stavlja Atona, umjesto Amona. S. Freud prvi sugerira da je Mojsije bio Egipćanin, Biblija kaže da je bio na dvoru i vjerojatno se upoznao s Eknatonovom revolucionarnom idejom o jednom bodu. Eknatonova žena je bila Nefertiti.

Osim u religiju, Eknaton uvodi revoluciju i u likovni kanon – traži realizam i izbjegavanje idealizma u prikazu. Svećenici ga ubijaju jer im je oduzeo moć.

Sin Eknatona bio je Tutankaton, koji je s osam godina sjedio na prijestolju. Svećenici vraćaju boga Amona i mijenjaju Tutankatonu ime u Tutankamon.

Kleopatra VII Filopator

iz makedonske dinastije Ptolemejevića 70. p.n.e – 30. p.n.e. Posljednja egipatska kraljica. S Gajem Julijem Cezarom je dobila sina Cezariona. Nakon Cezarove smrti je rodila djecu Cezarovom generalu Marku Antoniju. Nakon što je Oktavijan pobijedio Marka Antonija, Kleopatra je počinila samoubojstvo. Nakon nje Egipat postaje rimska provincija.

Berlinska Kleopatra, rimska skulptura i 1. st.p.n.e. Kleopatra VII sa sinom Cezarionom, hram u Denderi

2. Likovni jezik starog vijeka: Minojska kultura, Grčka i Rim

Predgrčka civilizacija

Kretsko-mikenska kultura

brončano doba

Egejska kultura (Kikladi): 3000. p.n.e. – 2000. p.n.e.

Kretska kultura: 2700. p.n.e. – 1450. p.n.e.

Mikenska kultura: 1600.p.n.r. – 1100.p.n.e.

Kikladska (Cikladi) kultura

3000. p.n.e. – 2000. p.n.e.

Mali idoli od mramora
Linijski istanjene i prošupljene mase

Završetak Cikladske kulture

1500. p.n.e. erupcija golemog vulkana je potopila otok Santorini (Thera), moguća Atlantida (pripada skupini Ciklada)

Kretska (Minojska) kultura

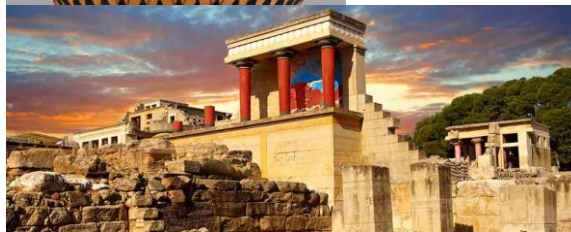
2700. p.n.e. – 1100. p.n.e.

Kralj Knossosa bio je Minoj, koji je imao Minotaura (Minos + taurus, *bik*) u svojoj palači.

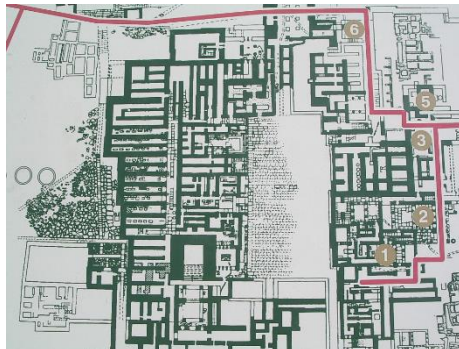
Kretska (Minojska) kultura - Palače

Crveni stupovi s crnim kapitelima, „obrnuti” stupovi, prema dnu se suzuju. Prema legendi, graditelj palače bio je Dedal, da iz nje Minotaur ne može izaći.

Rekonstrukcija Minojove palače u Knossosu (labirinta iz legende).

Sagrađena je oko 1900.p.n.e, srušena je oko 1400.p.n.e.

brončana dvostrana sjekira „labris”, po kojoj je labirint dobio ime

Riton u obliku bikove glave, 1450.p.n.e.

Palača u Knossosu: freska prikazuje preskakivanje bika (sportski događaj i ritual odrastanja)

Štuko reljef u palači, tzv. „princ od ljiljana”

Zmijaska božica, skulptura od terakote

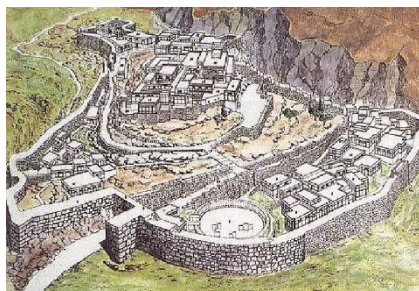
Mikenska kultura

1600.p.n.r. – 1100.p.n.e.

„kiklopski zidovi”

Mikenska kultura je imala i druge gradove (Sparta, recimo), ratovali su protiv Troje (oko 1300. p.n.e.), osvojili su Kretu. Pojava megarona, dvorana, od koje će nastati grčki hram.

Oko 1100. p.n.e. razorili su ih Dorani (imali su konje i oružje od željeza, a ne od bronce).

Mikeene linnuse rekonstruktsioon. u. 1600-1100

rekonstrukcija Mikene

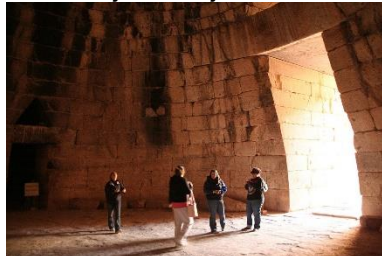
Zlatna maska (tzv. Agamemnonova maska), oko 16. st. p.n.e., iz kruga grobova

Atrejeva riznica (Atrejeva grobnica)

Zabatno rasterećenje

Unutrašnjost Atrejeve riznice

GRČKA

Od 1100. p.n.e. do 8. st. p.n.e. – „mračno doba“, nema nikakvih zapisa, oskudni arheološki zapisi. Dolazak Dorana. Prve Olimpijske igre 776. p.n.e., počinje povijest u Europi (do tada prehistorija) Širenje, osvajanje kolonija. Stvaraju se grčki gradovi u Joniji (današnja obala Turske) – ratovi s perzijancima (prvo Maraton, pa Leonida i Kserks koji razara Atenu, 5.st.p.n.e.); kasnije ratovi Sparte i Atene (4.st.p.n.e.).

Nastanak Helade (Grčke).

Stvaranja grčkog pisma. Grci žive u gradovima-državama **polisima**, koji se sastoje od dva dijela: **agora** (društveni centar) i **akropola** (religijski centar). Od 7.st. p.n.e. uspon kraljevstva Makedonije; Filip II Makedonski provodi osvajanja Grčke u 4.st.p.n.e.

Grčka, arhajsko razdoblje; 8. – 5. st. p.n.e.

Tales, 7. st. p.n.e., „prvi filozof“
Pitagora, 6. st. p.n.e., „izumitelj muzike“

Egipatski utjecaj, jaka simetrija, ukočenost tijela, arhajski smiješak, stilizacija oblika

Kuros i Kora, 650 – 500. p.n.e.

Arhajsko razdoblje –

Geometrijski stil, dipilonske vaze, 8. st. p.n.e. meandri

1. tip: crne figure na crvenoj podlozi, 7.st.p.n.e

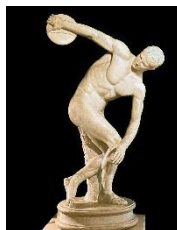
2. tip: crvene figure na crnoj podlozi, 6. st. p.n.e

Klasično razdoblje; 5. – 3. st. p.n.e.

Protagora, 5.st.p.n.e.: „Čovjek je mjerilo svih stvari“
Sokrat, 5.st.p.n.e.; Platon, 4.st.p.n.e., *Sokratov učenik*

Aristotel, 4.st.p.n.e., *Platonov učenik*

Miron: Diskobol (bacač diska), rimska kopija 5. st. p.n.e.

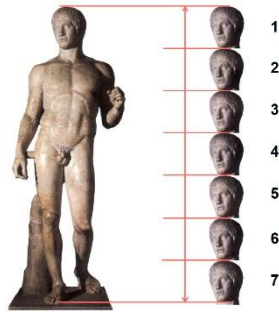

Grčki kanon

(prvi ga spominje Poliklet)

kontrapost (suprotan stav)

Visina tijela = 7 glava 1 : 7
Širina ramena = 3 glave. Tijelo se dijeli na 4 jednaka dijela (ispod prsiju, na preponama i ispod koljena)

Kontrapost na Lizipovom apoksiomenu

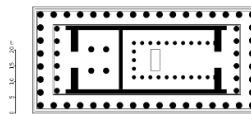

Praksitel: Afrodita Knidska (rimska kopija), 4. st.p.n.e.

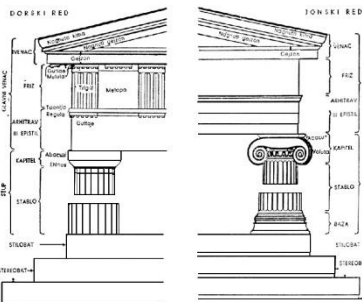
Grčka, klasično razdoblje, 5. – 3. st. p.n.e.
Atenska akropola (akra polis – „gornji grad“)
Periklo, vladar Atene, naručio je gradnju u 5. st.p.n.e.

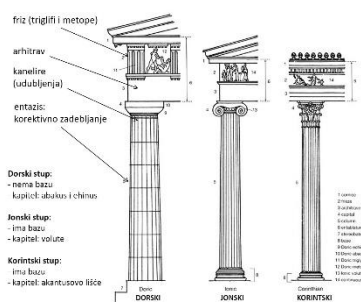
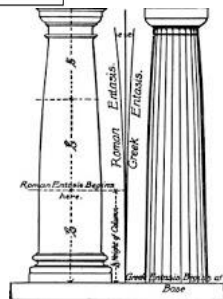
Partenon, 5. st. p.n.e.
arhitekti Iktin i Kalikrat
Grci ne znaju za luk i svod. Hramovi imaju više vanjskog nego unutarnjeg prostora

Polikromni timpan ili zabatni trokut, radio je Fidija

Entazis: zadebljanje srednje dijela stupa radi optičke korekcije percepcijske varke

Karijatide: Erehtej, 5.st.p.n.e.

Grčko kazalište: kazalište u Epidauru, 350. p.n.e.
Korištenje prirodnog reljefa

Grčka – helenističko razdoblje,
4. st.p.n.e. – 1. st.p.n.e.

slikar Apel
Dvorski slikar Aleksandra Velikog: tonska modelacija

Venera, mural iz Pompeja: vjerojatno prema Apelovoj slici

Grčka, helenistička umjetnost

Lizip:
Aleksandar Veliki,
3.st.p.n.e.

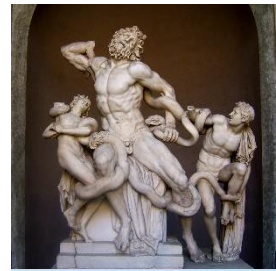

Grad Aleksandrija
(osnovao ga je
Aleksandar Veliki)

Svjetonik na poluotoku
Farusu,
jedno od svjetskih čuda

Laokontova
skupina,
25. p.n.e.

Aleksandrija danas,
Egipat

Etruščani

Između 900 i 800. p.n.e
Etruščani su se iz Male
Azije naselili na
Apeninskom poluotoku.
Tu su već bili domaći
Latini.
Razvijaju se u 8. i 7. st.
p.n.e, vrhunac im je u 6.
st. p.n.e., a propadaju
tijekom 5. i 4. st. p.n.e.

U gradovima pojava *carda* (ulica sjever-jug) i
decumanusa (ulica istok-zapad)
Upotreba luka za nadsvođivanje vrata
Grad Volterra

kipar Vulka:
Apolon iz Veiaa,
6. st. p.n.e.,
obojana terakota
(pečena glina)

Elementi grčke
skulpture

Sarkofag od pečene gline
Sarkofag zaručnika, Cerveteri,
6. st. p.n.e.

Himera iz Arezza, 5. st. p.n.e., bronca

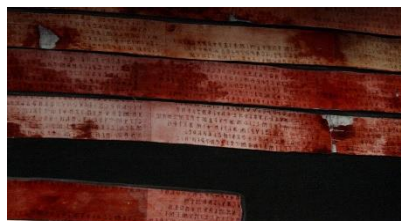

Jak utjecaj grčkih vaza:
Herkul i hidra, 6. st. p.n.e.

Svirač barbitona,
Grobnice Tricliniuma,
Tarquinija, 5. st. p.n.e.

Zagrebačka mumija
i Zagrebačka lanena knjiga
Mumija je kupljena u Egiptu, a nalazi se u
Arheološkom muzeju u Zagrebu.
Laneni povoj mumije sadrži najdulji sačuvani tekst
na etruščanskom jeziku, oko 1130 riječi.
Oko 390 p.n.e.

RIM

753. p.n.e.

Prema legendi, Rim su osnovali blizanci Romul i Rem (čiji je otac bio bog Mars), koje je hranila vučica.

Rimski forum

Povijest Rima

Kraljevstvo

753. p.n.e.
Osnivači Romul i Rem, sinovi Marsa i Ree Silvije (Ilije) koja je potomak Eneje. Romul ubija Rema i postaje prvi kralj. Podijelio je građane na patricije i plebejce, osnovao senat i vojsku. Sveukupno vlada sedam kraljeva. Zadnji kralj bio je Lucije Tarkvinije Oholi, etruščanin.

Republika

509. p.n.e.
Na čelu su dvojica konzula iz redova patricija s mandatom od godinu dana. Konzuli su sazivali senat i skupštinu. U slučaju opasnosti, na šest mjeseci se biraio diktator. 265. p.n.e. zavladao su zadnjim etruščanskim gradom. Od 264. do 146. p.n.e. traju Punski ratovi s Kartagom. 82. p.n.e. Kornelije Sula proglašava sebe diktatorom na neodređeno vrijeme. 77. p.n.e. Sulin čovjek Pompej guši ustanak u Hispaniji, dovodi robove, osnivaju se gladijatorske škole. 71. Pompej i Kras guše Spartakovu pobunu robova. 60. p.n.e. Pompej, Kras i Cezar se udružuju – prvi trijumvirat (trovlašće). 43. p.n.e. Oktavijan, Lepid i Marko Antonije osnivaju drugi trijumvirat.

27. p.n.e. – 476.

31. p.n.e. Oktavijan pobjeđuje Marka Antonija i Kleopatru; Egipat postaje rimska provincija. 27. p.n.e. Oktavijan postaje August – neograničeni vladar, prvi car. Njegov namjesnik u Judeji je Herod. 80. se gradi Koloseum. 161. Marko Aurelije, car i filozof. 284. Dioklecijan postaje car. 290. Dioklecijan dijeli vladavinu s Maksimilijanom (diarhija), Rim više nije središte carstva. 293. Dioklecijan uvodi tetrarhiju. 305. Dioklecijan abdicira. 306. Konstantin Veliki postaje car. 313. Milanski edikt. 321. naređuje da kršćani i nekršćani moraju poštovati Nepobjedivo Sunce (*Sol Invictus*) 25. 12. 325. Nicejski sabor. 395. raspad na Zapadno i Istočno Rimsko carstvo.

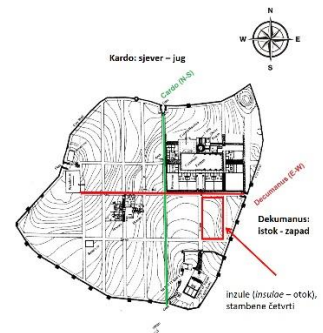
Castrum

vojni logor okružen obrambenim jarcima i nasipima, bio je organiziran oko dvije ulice postavljene pod pravim kutom: cardo sjever-jug, i decumanus od istoka prema zapadu.

Rimska urbanizacija

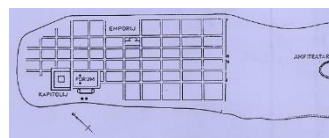
Ulice kardo i decumanus, kazalište (theatar), arena (amphitheatar), gradski trg (forum) uokviren trijemovima sa stupovima (perystil), glavni hram (templum), gradska sudnica (basilica), vježbališta (gimnasium), dovod vode (aqueduct), javna kupališta (terme)

Rimsko kazalište (theatar), Bosra, Sirija, 2. st. Dok su Grci oblik kazališta prilagođavali terenu, rimska kazališta su zasebne arhitektonske konstrukcije

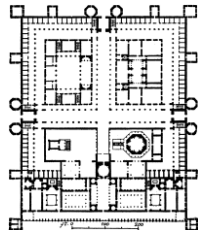

Antički Zadar

Današnji Zadar

Dioklecijanova palača, 300. g.
Od naziva kastrum nastaje kaštel

Salona – Solin

U antici glavni grad rimske provincije Dalmacije.
614. ju razaraju Avari i Slaveni; stanovništvo se sakriva u Dioklecijanovu palaču i nastaje grad Split

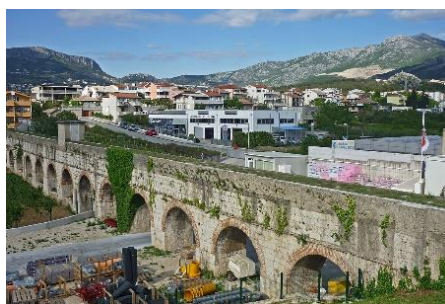
Dioklecijanova palača, Split - peristil
Peristil je unutrašnje dvorište rimske palače, okruženo trijemom sa stupovima

Glava Solinjanke, 180. g.

akvadukt *Pont du Gard, Nimes, Francuska, 19.p.n.e.*

Dioklecijanov akvadukt , Split, kraj 3. i početak 4. st.

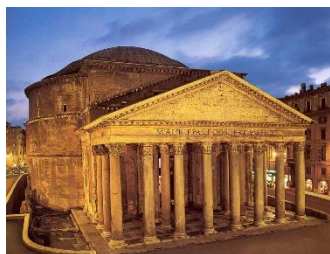
Arena u Puli, 1. st.

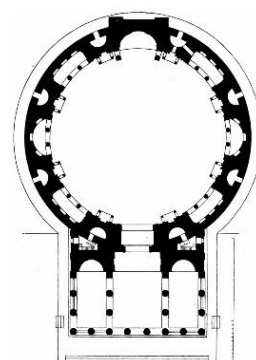
Koloseum, Rim, 80.

Konstantinov slavoluk, Rim, 312.

Panteon, Rim, 25. p.n.e.

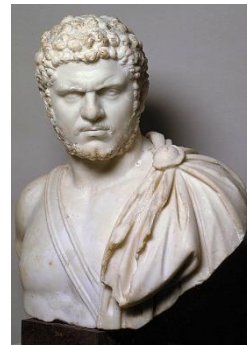
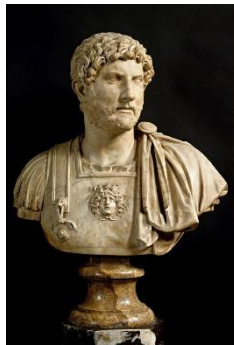
12. ROM: PANTHEON.

Rimsko kiparstvo

Kad su se susreli s grčkom umjetnošću, Rimljani su počeli uvoziti njihova djela, a uskoro i stvarati njihove kopije.

U vrijeme rimske republike, Rimljani su bili skloni realističnom prikazivanju, što se posebno vidi u portretima.

Hadrijan, portretna bista, 130.g., Napulj
Karakala, 212.-215. g.

U carsko doba uvodi se idealizacija (po uzoru na grčke skulpture, ali s mnogo više detalja i ukrasa)

Kip cara Augusta, 1. st.

U kasnoantičko vrijeme mijenjaju se proporcije, pa su glave prevelike u odnosu na tijela, tijela više nemaju klasičan kontrapost, u reljefima nema prostornih skraćivanja i dubine

Car Konstantin, 315,

Reljef: stupnjevanje izbočenosti reljefa kako bi se postigao dojam prostornih planova.

Ara Pacis, Rim, 13. p.n.e. – *Oltar veličanstvenog mira*, za Augustov povratak iz Galije i Španjolske

Oltar mira, detalj

Apolodor iz Damaska: *Trajanov stup*, 113.

Pompeji

24. 8. 79. eruptirao je Vezuv zatrpao 20.000 ljudi u Pompejima

Okamenjena tijela nakon erupcije

Rimsko slikarstvo

O njihovom slikarstvu znamo najviše iz Pomeja i Herkulaneuma

Pompeji: Vila misterija

Pompejanka sa stilusom i voštanom pločicom, oko 50.

Rimsko slikarstvo poznavalo je geometrijsku perspektivu i tonsku modelaciju.

22. studenog 1738. godine se smatra za rođendan klasične arheologije – iskapanje Herkulaneja

Lekcija glazbe, Herkulaneum (drugi grad koji je stradao od Vezuva)

BIZANT

330. Konstantin Veliki prebacuje prijestolnicu Rimskog Carstva u Konstantinopol (slavenski Carigrad, kasnije Istanbul) kao „Novi Rim“. 313. g. Konstantin je Milanskim ediktom službeno ukinuo progon kršćana, kao i povratak njihove imovine (oprost su kršćani dobili već 311. g. ediktom o toleranciji).

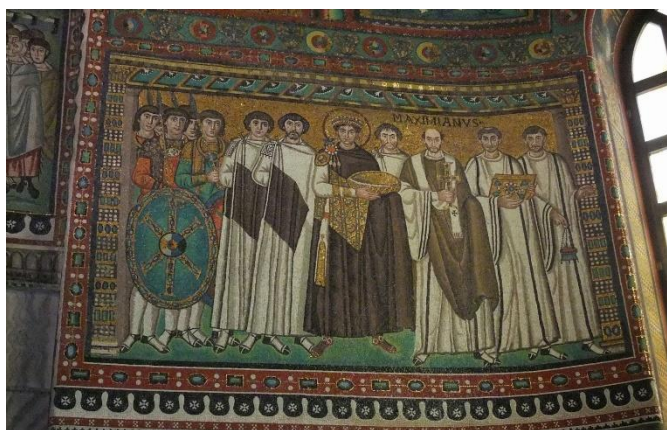
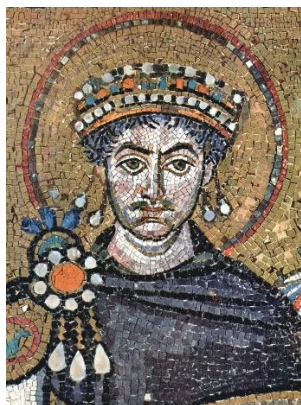

Dobri pastir, Mauzolej Gale Placidije, 5. st., Ravenna, mozaik

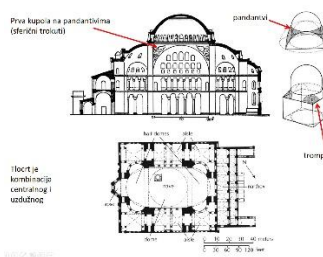

detalj mozaika

U 6. st. car Justinijan I Veliki (rodnom blizu Skoplja) provodi *re-conquistu*, ponovno osvajanje. Vraća velike teritorije pod Istočno rimsko carstvo, uključujući i Rim. Upravno središte na Jadranu postaje Ravenna. Crkva San Vitale u Ravenni sadrži mozaike s likom cara Justinijana i carice Teodore

Aja Sofija (Hagia Sophia) – Crkva Svete mudrosti, 532., gradi ju Justinijan I. U 15. st. je pretvorena u džamiju i dodani su joj minareti

pandantivi

Prva kupola na pandantivima (sferični trokuti).
Istort je kombinacija centralnog i uzdužnog

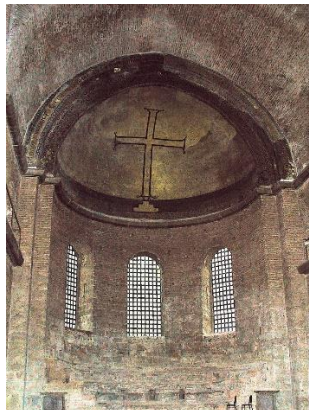
Ikonoklazam

zabrana štovanja svetih slika.

2. zapovijed:

„Ne pravi sebi lika ni obličja bilo čega što je gore na nebu, ili dolje na zemlji, ili u vodama pod zemljom. Ne klanjaj im se niti im služi. Jer ja, Gospod, Bog tvoj, Bog sam ljubomoran.”.

Car Leon III, 726. g. dekretom zabranjuje ikone. Okončava ga carica Teodora u 9. st. Protestanti i danas prihvaćaju ikonoklazam, dok su katolici promijenili drugu zapovijed.

Crkva sv. Irene, Carigrad; bizantska crkva bez prikaza svetaca

Pravoslavni ikonostas
Danas se u pravoslavnim crkvama (istočnim crkvama, nasljednicama bizantskog kršćanstva) nalazi ikonostas, zid za ikone i religijske slike. Nasuprot tome, kipova nema, da se ne potiče idolopoklonstvo.

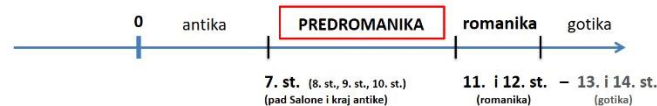

U 7. će se stoljeću pojaviti nova religija – islam – koja će dosljedno provoditi drugu zapovijed. U islamu je strogo zabranjeno prikazivanje svetaca, proroka i boga, te bilo kakvo idolopoklonstvo. Umjesto toga, razvijeni su izrazito kompleksni apstraktni geometrijski ornamenti, a kao ukras koristi se i kaligrafija.

Likovni jezik srednjeg vijeka: Predromanika 5. do 10. stoljeće

Oko 626. g. naši preci razaraju Salonu – kraj starog vijeka

Celestin Medović:
Dolazak Hrvata,
1903.

Potkraj 5. st. propast Zapadnog rimskog carstva.
5. st. Atila „Bič Božji” ujedinjuje hunska plemena, osvajanja od Danske do Kine
Tijekom 6. i 7. st. velika seoba naroda, koji se na zapadnoj strani miješaju s rimskim starosjediocima i preuzimaju kršćanstvo (rimski papa), latinski jezik i pismo;
na istočnoj strani preuzimaju oblike istočne crkve (carigradski patrijarh), grčki jezik i pismo.
Stvaraju se romanske zemlje, germanske zemlje i slavenske zemlje.
U 6. st. germanski Franci doseljavaju u rimsku provinciju Galiju, nastaje Franačka država, vladaju Merovinzi, loši vladari
U 8. st. nastaje nova dinastija: Karolinzi

Merovinzi

Franačka dinastija, traju od 5. st. do 8. st.

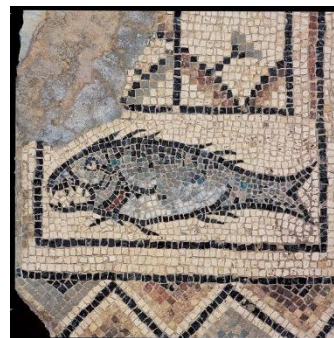
crkve po uzoru na ranokršćanske bazilike

Baptisterij (krstionica) katedrale u Fréjusu, 5. st.

Ranokršćanska umjetnost

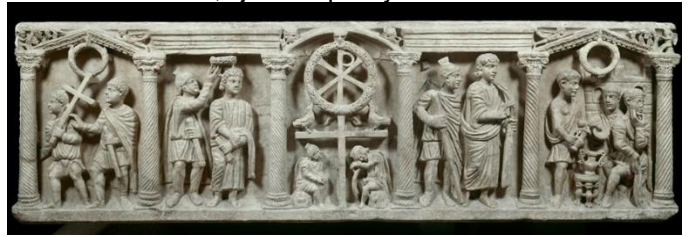
U 1. st. Neron progoni kršćane
Do 4. st. kršćani su se skrivali u katakombama
mozaik ribe, ispod (prije) Eufrazijane u Poreču, 4. st.
grč. *ih̄tys* (riba): *iesus Hristos Theu Yhios Soter* (Isus Krist Sin Božji Spasitelj)

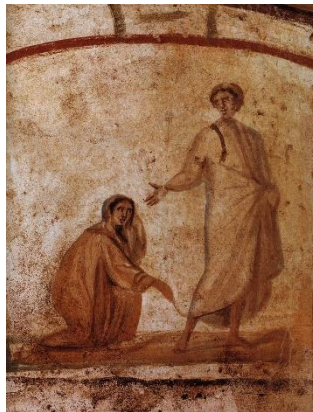
Kristov monogram, grč. ΧΡΙΣΤΟΣ + alfa i omega (početak i kraj svega)

sarkofag s monogramom, oko 350., desno Kain i Abel, lijevo hapšenje sv. Petra

Najstariji prikazi Krista prikazuju ga bez brade i brkova

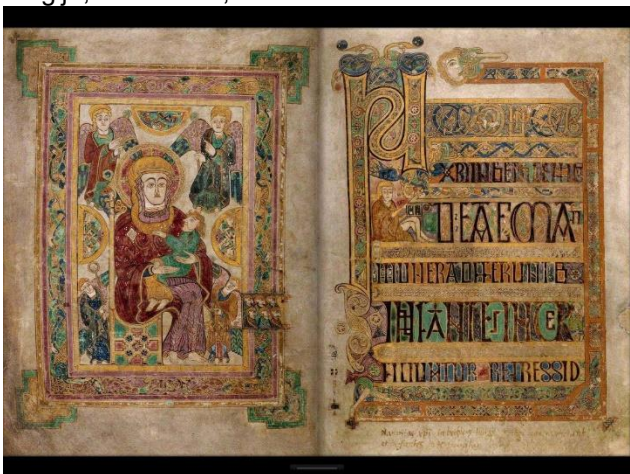
Krist iscjeljuje ženu koja krvari, Rimske katakombe, 300-350.

Krist ulazi u Jeruzalem, visoki reljef (Sarkofag Junija Basa, 359.) Lijevo: Krist kao dobri pastir, oko 300., Rim

Kelti

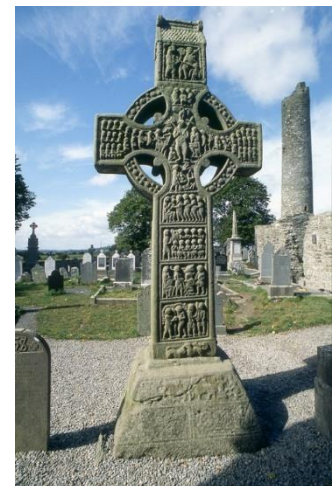
plemena i narodi od Velike Britanije, preko Irske, Belgije, Francuske, Švicarske

Knjiga Kellsa, 8. st., Dublin

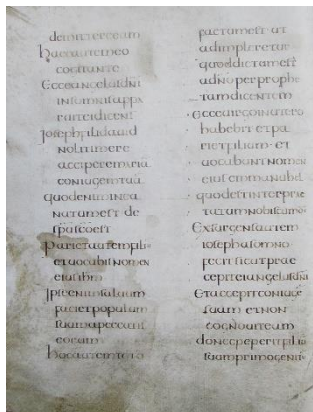
Knjiga Kellsa, 8. st. Evanđelistar napisan na janječem pergamentu, oslikan impresivnim iluminacijama i slovima neobičnog izgleda

Muiredach's High Cross, Monasterboyce, Irska, 10. st.

Splitski evanđelistar (Evangelium Spalatense)

je najstarija sačuvana rukopisna knjiga u Hrvatskoj. Datiran je 8. ili 9. st., ali moguće je i da je iz 6. ili 7. st., iz Salone. Napisan je na pergamentu, poluuncijalom (krasopisom velikim slovima), čuva se u Riznici splitske katedrale

Karolinzi

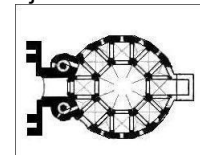
Franačka dinastija koja nasljeđuje Merovinge

Karlo Veliki u 8. st. pokušava ponovno objediniti zapadno rimsko carstvo. Krunidbu Karla Velikog 800. g. mnogi drže početkom današnje Europe.

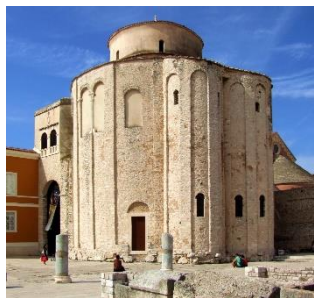
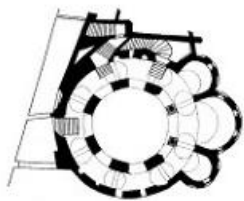
„karolinška renesansa

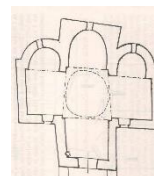
Kapela u Aachenu, krunidbena dvorana njemačkih vladara, 8. st.

Sv. Donat, Zadar, načinjen prema uzoru na Aachensku kapelu, 9. st.

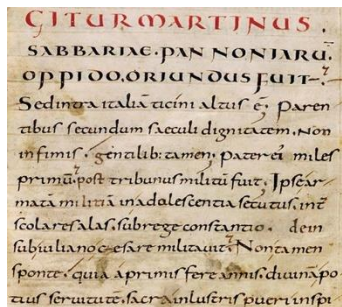
Sv. Križ u Ninu, 9. st. „najmanja katedrala na svijetu”

Prema Mladenu Pejakoviću, pozicije prozora i pomaci od pravilne osi zidova omogućuju određivanje ekvinočija i solsticija

Sv. Spas, na vrelu Cetine, 9. st., vrijeme vladavine Branimira

Pismo „karolina”, miniskula, iz dvorske škole Karla Velikog, 8. st.

Ranokršćanska umjetnost

Prvi crkveni red na zapadu su benediktinci. Utemeljio ga je sv. Benedikt iz Nursije oko 529. u Montecassinu, Italija.

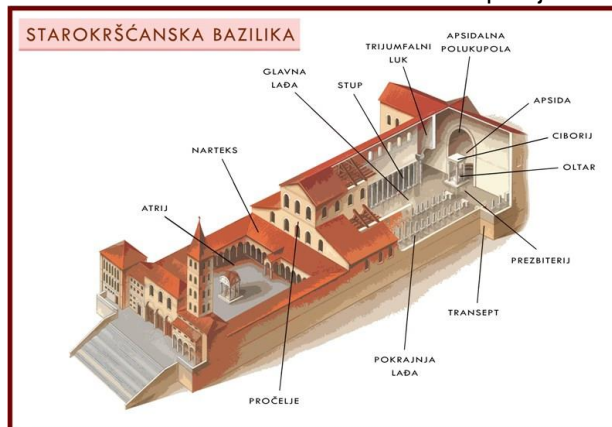
Geslo „Ora et labora” (Moli i radi)

Jedini pismeni u svom vremenu; osnivaju skriptorije za prepisivanje knjiga, od antike nasljeđuju obrt i graditeljstvo. Misionari, upoznali Hrvate s kršćanstvom i gradili samostane.

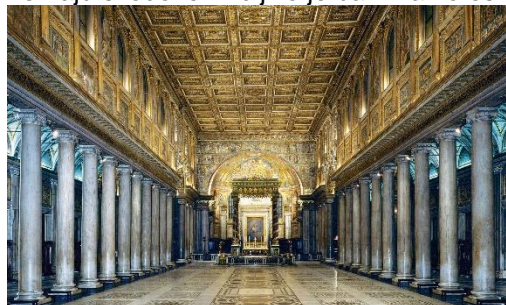

skriptorij

Ranokršćanska **bazilika**, od 4. st.: rađene su po uzoru na rimske bazilike (obično sudnice i tržnice), koje su imale bar tri broda, središnji brod viši od bočnih od kojih je odvojen redovima stupova. Bazilika ima tzv. „bazilikalno osvjetljenje”, prozore na uzdignutom srednjem brodu.

Ranokršćanske bazilike imaju (ravni) strop, još nemaju svodove. Vidljivo je bazilikalno osvjetljenje.

Santa Maria Maggiore (Sv. Marija Velika), Rim, 5. st.

Ove bazilike imaju tzv. „kasetirani strop” – niz udubljenih pravokutnih panela kao ukras na stropu

Bazilika sv. Pavla izvan zidina, 4. st.

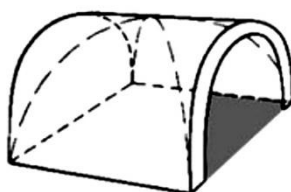
Romanika

od „Romana”, Rimljana
11. i 12. st.

Kompleks u Pisi („Trg čudesa”): zvonik (kosi),
krstionica, katedrala, 1092. g.

St. Sernin, Toulouse, 1080. – 1120. g.

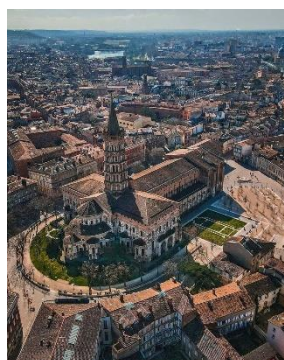

Bačvasti svod

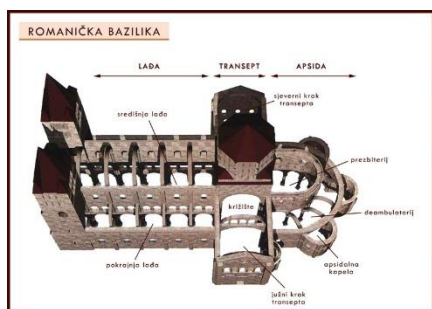
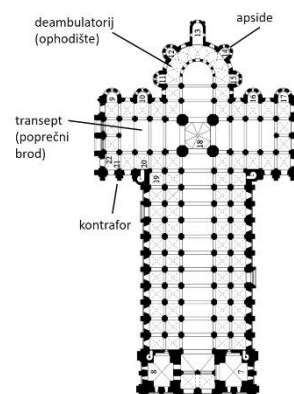

Zakon **adicije** (zbrajanja) i zakon **subordinacije** (podređivanja). Zakon adicije znači da se cjelina komponira tako da prepoznamo dijelove od kojih je sastavljena (tornjevi, transept, apside, apsidiolo, deambulatorij). Subordinacija znači izraženu hijerarhiju i stupnjevitou kompoziciju.

Transept je poprečni brod, položen okomito na uzdužne brodove, tako da u tlocrtu daje oblik latinskog križa. **Deambulatorij** (ophodište) je polukružni nastavak bočnih brodova oko stražnje strane oltara. **Apsida** je polukružni završetak ili ispupčenje bazilike; **apsidiolo** su male apside (apsidice) postavljene na apside.

St. Sernin, Toulouse,
1080. – 1120. g.

Sv. Stošija, Zadar, 12. st.

Na pročelju su dvije **rozete** (kružni prozori s ritmičkim dekoracijama u obliku stiliziranih latica cvijeta) i **lezene** (plitka vertikalna ispupčenja koja ritmiziraju i ukrašavaju zidnu plohu). I **portali** su ritmizirani, ostavljaju dojam jako debelih i sigurnih zidova.

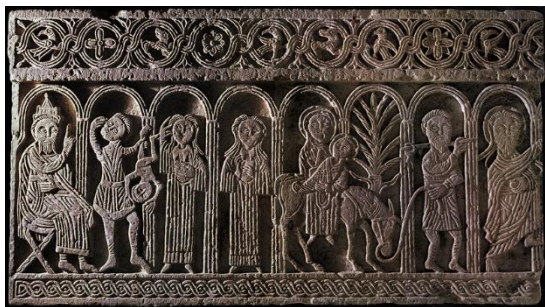
Prvi tekst pisan glagoljicom, kralj Dmitar Zvonimir daruje zemlju samostanu

Bašćanska ploča, Jurandvor kod Baške, 1100. g.

Bašćanska ploča je plutej, dio oltarne pregrade

Plutej iz crkve Sv. Nedjeljice, Zadar, 11. st., jaka ritmizacija likova, draperija i ornamenata

Reljef s oltarne pregrade u krunidbenoj Zvonimirovoj crkvi u Solinu, 11. st. Sada je ugrađena kao ograda krstionice katedrale u Splitu

Prvi hrvatski kralj za kojeg postoji dokaz o krunidbi je Stjepan Držislav (a ne Tomislav), u 10. st. Prije toga, u 9. st., hrvatskom su upravljali knezovi.

Hrvatski kralj na prijestolju s franačkom krunom (možda Petar Krešimir IV. ili Zvonimir). Ležanje pred kraljem je bio običaj na franačkom dvoru. „Šuplja crkva” u Solinu, 11. st.

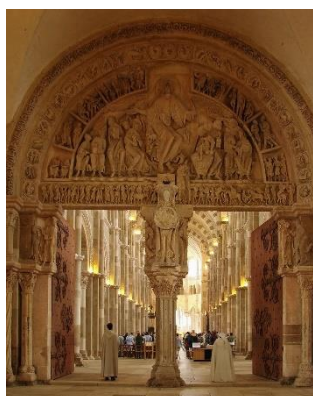
Andrija Buvina: vratnice splitske katedrale, 1214. g.

Zakon kadra:

kompozicija se prilagođava obliku lunete, rubni likovi postaju sve manji

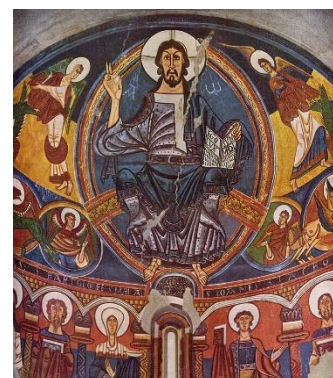
Posljednji sud,
Opatija Vézelay
u Burgundiji,
Francuska,
12. st.

Romaničko slikarstvo

Plošnost, nema tonske modelacije, obrisne linije (linearnost), jarke boje zbog slabe svjetlosti u crkvama, stilizacija likova

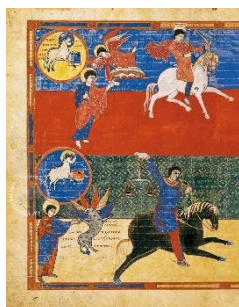
Krist u slavi, San
Clemente, Barcelona,
1220.

Vertikalna perspektiva:

postavljanje likova jedan iznad drugog. Ono što je u prostoru bliže, to je na slici niže.

Rukopis Apokalipse iz
St. Severa, 11. st.

Romanički Krist je živ, otvorenih očiju i pobjednik nad smrću. Noge su mu pribijene paralelno.

Oslikani drveni križ
sv. Damjana, Asiz
oko 1000.

Križarski ratovi:

Prvi križarski rat 1095. – 1099.; pojava Templara, redovnici pod oružjem. Osvojen je Jeruzalem. Deveti križarski rat odvio se od 1271. do 1291.

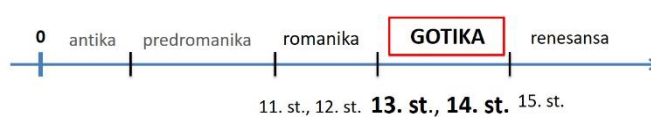
Islam

Nastao u 7.st. „Zlatno doba islama” od 8 do 13. st., vraćaju Europi grčku filozofiju, razvijaju znanost i matematiku. Mauri su osvojili Španjolsku u 8. st. Osmansko carstvo od 1299., osvajanja Europe.

U 15. st. Aja Sofija postaje džamija, dodaju joj se minareti

**Likovni jezik srednjeg vijeka:
Gotika
13. i 14. st.**

Bogumili i Crkva bosanska, 10. do 15. st.

Pojavljuju se u 10. st. u Bugarskoj iz koje su se proširili cijelom Europom. Gnostička učenja pod utjecajem maniheizma iz 3. st. Dualizam – zli bog stvara svijet (materiju) a dobar bog stvara duh; nema apokalipse ni trojstva. Povratak ranom kršćanstvu. Protive se katoličkom idolopoklonstvu. Prihvaćaju apokrifne. Ovo će biti temelj tzv. hereze.

bogumilski stećci iz nekropole u Radimlji , 10. – 15. st.

Katari, 12. – 14. st., Francuska

Utjecaj gnostika i bogumila (u Italiji nastaju Patareni): dualizam svijet je stvorio demijurg, crkva štuje lažnog materijalnog boga zbog kojeg je pala u materijalnu iskvarenost; božja iskra je u svakom čovjeku.

Papa Inocentije III pokreće križarski rat protiv katara; pobili su stanovništvo Bezijera (10.000 mrtvih), pa stanovništvo grada Karkasona 1209.: biskup Arnold Amalric: „*Caedite eos. Novit enim Dominus qui sunt eius.*“ - „*Pobijte ih sve. Bog će prepoznati svoje.*“

Progon i pokolj katara

Nakon završetka križarskih ratova, 1179. Treći lateranski koncil – svjetovne vlasti su dužne goniti heretike. 1231. papa Grgur IX osniva inkviziciju.

Templari, 12. – 14. st.

Osnovani 1118. po uzoru na cistercite, 1120. postaju vojnički red, ratovali su u križarskim ratovima i štitili hodočasnike. Pokreću bankarstvo u Europi. Francuski kralj Filip IV im je velik dužnik pa ih optužuje za krivovjerstvo (progoni i židove iz istog razloga); papa Klement V (prvi od „avignonskih papa“) to podržava, templari se ukidaju 1311., progone, muče i ubijaju inkvizicijom.

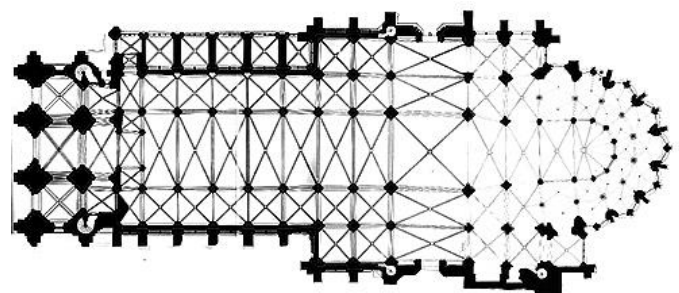
Nagla pojava gotike
Opat Suger
1144. g. obnavlja opatiju Saint-Denis i stvara gotički stil.
Geslo „Novum contra usum“ (lat. za „Novo nasuprot običnoga“)

Templari (ime prema Salomonovom hramu) su se vratili nadahnuti iz Križarskih ratova, ponovno donoseći u Europu mnoga izgubljena znanja, koja su čuvali Arapi, u tom trenutku mnogo napredniji od Europljana: novo otkriće matematike, aritmetike i geometrije (tzv. „arapske brojke“, recimo) i direktno utječu na stvaranje gotike. Znanja, navodno, predaju opatu Sugeru, benediktincu koji je obnovio opatiju na, do tada, neviđen način.

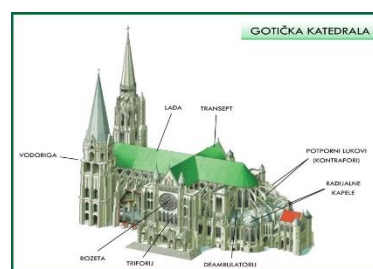
Dakle, gotika nije proizašla iz romanike, već je nastala na posve novim osnovama; i naglo se proširila diljem Europe.

Bazilika Saint-Denis

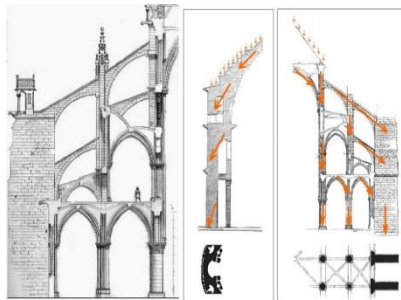
- nova svojstva:
- transept ne „strši“
  - nema apsiola
  - veliki deambulatorij
  - kontrafori rasterećuju zid
  - šiljasti lukovi
  - svežnjasti stupovi
  - križno-rebrasti svod
  - kripta
  - trostruki portali (trojstvo)

križno-rebrasti svod

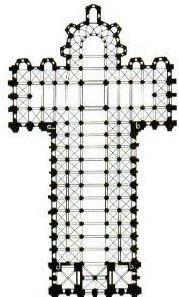

Kontrafori – elementi koji služi rasterećenju zidova i postizanju visine i velikih prozora. Sustav kontrafora omogućuje prebacivanje težine s jednog na drugi, dok se težina ne rasprši u mnogo uporišta.

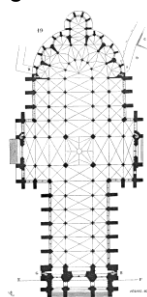

Reims

romanički tlocrt

gotički tlocrt

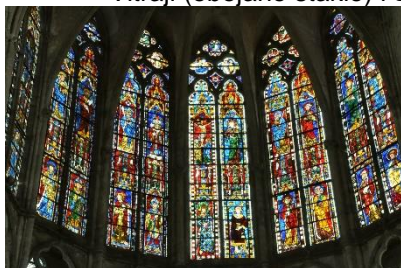

katedrala u Amiensu, 1236.

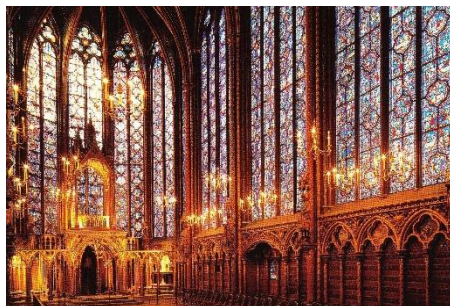

Ca' d'Oro (Zlatna kuća), Venecija, 15. st.

Vitraci (obojano staklo) i šiljati lukovi

Chartres, Notre-Dame, 13. st.

Medvedgrad, 13. st., kapela Sv. Filipa i Jakova

Sv. Marko, Zagreb, 14.st.

Portal Sv. Marka

Gotičko slikarstvo

- tonska modelacija
- obrnuta perspektiva
- naturalizam
- semantička perspektiva

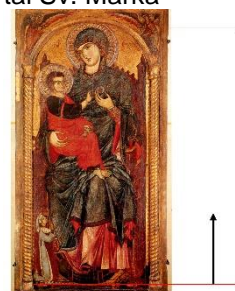
Giotto: Vjenčanje Djevice, Padova, 1305.

Semantička (ikonološka) perspektiva

Važniji su likovi prikazani veći, a manje važni manji. Doslovno „veliki“ i „mali“ ljudi.

Majstor zadarske bogorodice: *Bogorodica benediktinki*, 1300.

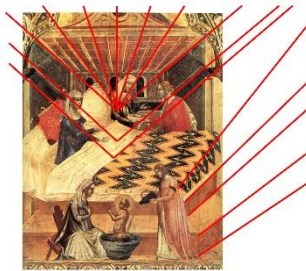

Paolo Veneziano, 14. st.

Obrnuta perspektiva

Dubina je prikazana na obratan način od geometrijske perspektive; umjesto da se paralelne linije prividno sužavaju, one se na slikama šire

Giotto: *Cappella degli Scrovegni* u Padovi, 1305.

Romanički prikaz Krista, 12. st

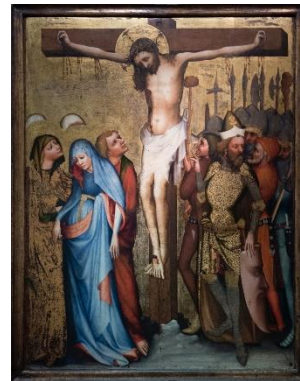

Gotički prikaz Krista, 14. st

Prikaz raspeća

Od oko 1200. bizantski prikaz mrtvog Krista (tzv. bizantska krivulja tijela), uvodi se trnova umjesto kraljevske krune, noge su od 13. st. pribijene samo jednim čavlom, od 14. st. se razbija simetrija pa sv. Ivan prelazi kod Marije da ju tješi, dodaju se novi likovi (razbojnici, vojnici, Adamova lubanja, Marija Magdalena, spužvonoša i kopljonioša, personifikacije itd.

Majstor Třeboň Altarpiece, *raspeće*, Prag, oko 1380.

Simone Martini: *Navještenje*, 1333, pozlata pozadine

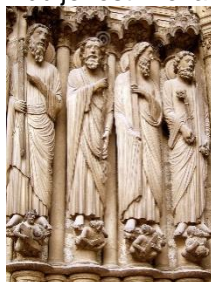

Duccio: *Maestà (madona na tronu)*, 1310., Siena

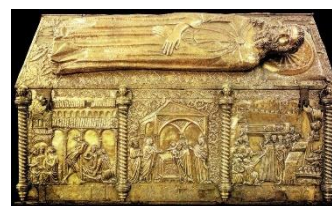

Majstor Radovan: portal u Trogiru, 14. st.

Gotička skulptura – izduljenost likova

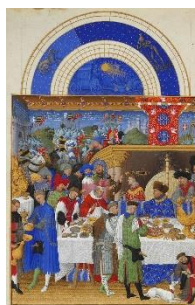

Chartres, 12. st.

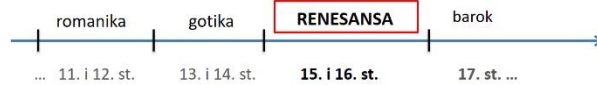

Škrinja Sv. Šimuna, Zadar, 14. st.

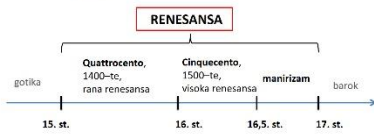
Kalendari braće Limbourg – *internacionalni stil*, „skoro renesansa”, 1416. Iz ovih prikaza mnogo saznajemo o tadašnjem načinu života

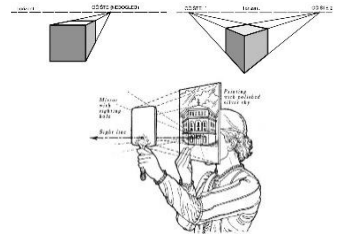
**Likovni jezik novog vijeka:
Renesansa
15. i 16. st.**
„Preporod”, povratak antici

Johannes Gutenberg stvara tiskarski stroj, 1455. otiskuje prvu Bibliju koju rukom oslikava. Biblija postaje svima dostupna za čitanje.

Renesansa započinje otkrićem **geometrijske (linearne) perspektive** Filippo Brunelleschi – arhitekt, prvi otkriva zakonitosti geometrijske perspektive u Firenci, 1413. – početak renesanse

Renesansa - slikarstvo

Masaccio: prva primjena geometrijske perspektive u slikarstvu Očište odgovara položaju gledatelja koji stoji ispred freske. Piramidalna kompozicija Masaccio: Sv. Trojstvo, 1426.

Piero della Francesca: *Bičevanje Krista*, 1455.: subjektivizam, koji je Krista gurnuo u pozadinu a trgovce u prednji plan

Leonardo – izum atmosferske perspektive

Shvatio je da zrak nije bezbojan, već plavičast zbog vodene pare i sunca. Više zraka u daljini, više plave boje.

Leonardo da Vinci: *Mona Lisa (La Gioconda)*, 1506. – pozadina je plavičasta

Leonardo: *Posljednja večera*, 1498. Prvo djelo visoke renesanse (Cinquecenta – 1500-te.) Kompoziciju čine likovi grupirani u tri trokuta (piramide)

Cinquecento

Gradovi se prestaju utvrđivati jer su nastali topovi. Razvija se znanost, matematika, fizika i astronomija. Jačaju Rim i Venecija (Mletačka republika). Kult genija: Leonardo, Michelangelo i Raphael. Martin Luther i reformacija.

Raffael: *Gospa od češljugara*, 1506. Piramidalna kompozicija Njemačka renesansa:

Rafael: *Atenska škola*, 1513.

Michelangelo: Sikstinska kapela, 1512.

Michelangelo: *Posljednji sud*, 1541. (Sikstinska kapela)

Albrecht Dürer, *Autoportret*, 1471.

Dürer, *Komad travnjaka*, 1503.

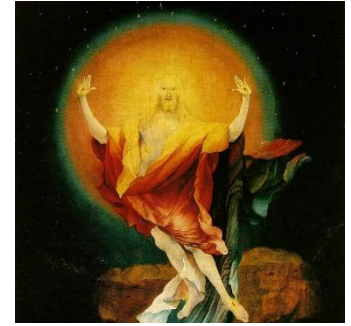
Dürer, *4 jahača Apokalipse*, 1498.

Matthias Grünewald:
Izenhajmski oltar, prva faza, 1515.

Oltar se sastoji od tri velike ploče obostrano oslikane, s mnogo preklopnih dijelova

detalj, modulacija boja

Renesansa - kiparstvo

Stupnjevanje visine reljefa u svrhu dubine, geometrijska perspektiva

Lorenzo Ghiberti:
Rajska vrata, 1452., firentinska krstionica

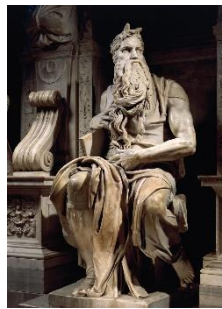
Donatello: *David*, 1440.

Michelangelo:
Pietà, 1499.

Michelangelo:
David, 1504.

Michelangelo:
Mojsije, 1515.

Michelangelo:
Rob - Atlas, 1530.

Renesansa - arhitektura

Povratak antičkim elementima

Bramante: *Tempietto (Mali hram)*, 1505., u dvorištu San Pietro in Montorio, Rim

U arhitekturi, renesansa preuzima elemente starogrčke i rimske arhitekture – lukove, kupole, stupove s grčkim redovima, simetriju, proporcije i jednostavnost u odnosu na gotiku.

Kupole

Filippo Brunelleschi, kupola firentinske katedrale, 1446.

Palače

Leon Battista Alberti: palača Rucellai, 1451.

Urbanizam

Michelangelo: Campidoglio, 1546., Rim,

Urbanizam

Idealni renesansni grad zamislio je Filarete i nazvao ga Sforzinda: on je zvjezdast, osmerokutan i simetričan, ulice su radijalne i spajaju se u središtu u kojem je trg.

Palmanova, oko 1600.

Karlovac, tvrđava, 1646.

Renesansa u Hrvatskoj

J. Dalmatinac, detalj friza s glavama na katedrali

Juraj Dalmatinac – katedrala sv. Jakova, 1441., Šibenik

Nikola Firentinac i Andrija Aleši: Kapela Svetog Ivana Trogiranina, Trogir, 1468.

Ljetnikovac Petra Sorkočevića, 1520., Lapad, Dubrovnik. Dalmacija je pod Mletačkom republikom, osim Dubrovačke republike. Trguju i s Turcima.

Palača Sponza ili Divona, 1521. Gotički stil je na prvom katu, renesansni stil je u prizemlju i na drugom katu.

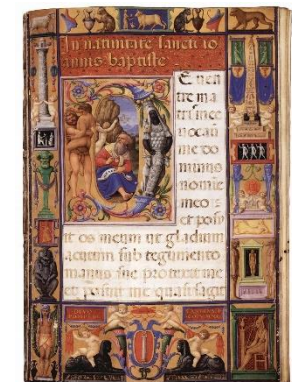
Knežev dvor, Dubrovnik. Nakon eksplozije baruta 1435., obnavlja ga Onofrio de la Cava iz Napulja 1435.-1463. Kombinira gotički i renesansni stil. Kasnije opet oštećen i obnavljan.

Lovro Dobričević: Poliptih s krštenjem Kristovim, 1448.

Lovro Dobričević, Sv. Nikola

Julije Klović, minijature, 1532.

Otkriće Amerike i Novi vijek

Kristofor Kolumbo
12. listopada 1492.
dolazi do Amerike (nazvane prema Amerigu Vespucciju).
Nakon njega u Ameriku dolaze španjolski konkvistadori (španj. conquistador osvajač, po uzoru na rekonkvistu, križarske ratove protiv muslimanskih Maura u Španjolskoj) koji koloniziraju Ameriku, provode pokrštavanje, pljačkaju i ubijaju domaće stanovništvo.

Religijska previranja

Henrik VIII i anglikanska crkva

1509. postaje engleski kralj
Osniva dinastiju Tudora
U pokušajima da dobije muškog nasljednika mijenja šest žena.
1529. traži od pape Klementa VII da poništi njegov brak s Katarinom Aragonskom koja je nakon sedam trudnoća ušla u menopauzu.
Papa odbija i Henrik VIII prekida vezu s rimskim katoličanstvom i osniva Englesku Crkvu – anglikance.
Uvodi narodni jezik u liturgiju; uključuju i katoličke i protestantske elemente.

Religijska previranja

Malleus maleficarum
(Malj za vještice), 1486.
Heinrich Kramer i Jakob Sprenger
Sustav o vješticama i čarobnjaštvu, temelj za progon vještica - nabrajaju praktična pravila i procedure za suđenje optuženima pred crkvenim ili svjetovnim sudovima. Prihvaćaju ga i katolici i protestanti.
Prepun mizogonije i sadizma, zovu ju „najizopačena knjiga ikad napisana” - utjecala je na stvaranje masovne hysterije protiv vještica i na progon, mučenje i pogublivanje.
Progon zaustavlja tek Marija Terezija 1758. g.

Religijska previranja

Martin Luther i reformacija

31. listopada 1517. stavlja 95 teza o indulgencijama (oprostima) na vrata župne zgrade u Witenbergu.
Sukob s katoličkom crkvom. Odbacuje posrednika između čovjeka i Boga. Nastaju protestanti.

24. kolovoza 1572.

Bartolomejska noć:

francuska kraljica Katarina Medici i njen sin kralj Karlo IX provode pokolj hugenota (kalvinisti, francuski protestanti) prvo u Parizu pa diljem francuske – katolici su masakrirali 25.000 hugenota.

**Manirizam
16. st.**

Ne-klasične proporcije, prenaplašavanje i neobičnost, akcelerirani prostor, kontrasti svjetla i sjene (najava baroka).

Parmigianino:
Madona dugog vrata,
1540.

Prijelaz prema baroku;
dijagonale, svjetlo-tamni kontrasti,
razvedeni obrisi

El Greco:
Otvoranje petog pečata
(Apokalipsa), oko 1608.

Parmigianino: *Autoportret u konveksnom ogledalu*, 1524.

Giuseppe Arcimboldo: *Portret Rudolfa II*, 1591.

Tintoretto: *Posljednja večera*, 1594. Skoro barok.

Michelangelo:
Stubište biblioteke
Laurencijane, 1524.

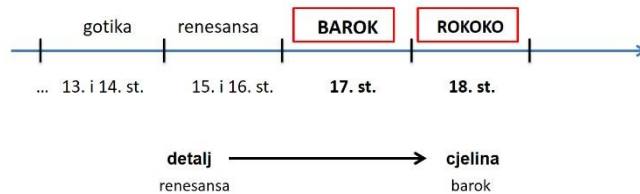

Michelangelo: pročelje palače Conservatori, 1564.
„Divovski red” – povezuje sve katove u jedno pilastrima (polustubovima)

Benvenuto Cellini: *Soljenka Franje I* (Posejdon – more – sol...), 1543.

**Likovni jezik novog vijeka:
Barok
17. st.**

Reformacija i protureformacija – Tridesetogodišnji rat (1618 – 1648) (luteranstvo) (katoličanstvo). Sudjelovale su sve Europske zemlje, osim Italije. Njemačka je izgubila polovinu stanovništva.

Pojava koloniziranja (i ubijanja i porobljavanja domaćeg stanovništva)
Pojava bogatih trgovaca (ali i neobrazovanih)
Johannes Kepler – niti Sunce nije u središtu svemira (beskraj), nema kružnih putanja
Isaac Newton – gravitacija i optika
Bach – afirmira kromatske ljestvice i modulaciju

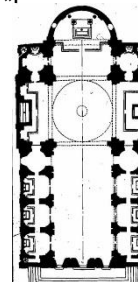

Andrea Palladio:
San Giorgio Maggiore,
1566 – 1610, Venecija
Dva odvojena pročelja (detalji) se preklapaju: želja za jedinstvom oblika

Giacomo della Porta
(suradnik Michelangela):
Il Gesù, 1584.

Kompaktnost (cjelina), dominira srednji brod, bočni brodovi su zamijenjeni kapelama, dvostruki pilastr, volute, „predbarok”

Crkva sv. Katarine, 1632, Zagreb

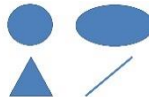

Unutrašnjost crkve sv. Katarine: ružičasto–bijeले štukature (relječna dekoracija zidova)

Heinrich Wölfflin: „Temeljni pojmovi povijesti umjetnosti”, 1915.:

- linearno (jasni obrisi) - slikarsko (mekani obrisi)
- plošno - dubinski
- zatvorena forma - otvorena forma
- mnogolikost - jedinstvenost kompozicije
- jasno - nejasno oblikovanje

Kružnicu zamjenjuje elipsa; trokut zamjenjuje dijagonala

Lijevo: Hans Holbein: *Autoportret*, 1543., renesansa

Desno: Rembrandt: *Autoportret*, 1629., barok

Barok - slikarstvo

Nastaje u Italiji (gdje nije bio 30. godišnji rat), začinje ga Caravaggio

1. Dijagonalna kompozicija
2. Kontrast svjetlo – tamno
3. Kjaroskuro (*Chiaroscuro*) od *clair-obscur* (svjetlo-tama)

Caravaggio: *Pozvanje Sv. Mateja*, 1600., Italija

Rembrandt: *Krist u oluji na Galilejskom jezeru*, 1633., Nizozemska

Georges de La Tour: *Magdalena pokajnica*, 1643., Francuska

Diego Velázquez: *Las Meninas*, 1656., Španjolska

Francisco de Zurbarán: *Tijelo sv. Bonaventure na odru*, 1629., Španjolska

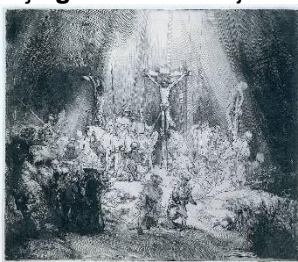

Jan Vermeer: *Djevojka s bisernom naušnicom*, 1665., Nizozemska

Federiko Benković: *Abraham žrtvuje Izaka*, 1715. Strossmayerova galerija, Zagreb

Unaprjeđenje **grafike** – razvoj dubokog tiska

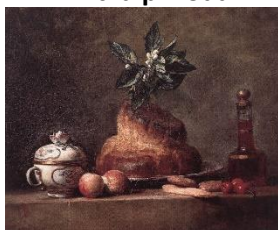
Rembrandt: *Tri križa*, bakropis, 1653.

Pejzaž (krajolik) – ljudi su često mali prema prirodi

Peter Paul Rubens: *Jesenji krajolik s pogledom na Het Steen u rano jutro*, 1636.

Mrtva priroda

Jean Baptiste Simeon Chardin: *Mrtva priroda s briošem*, 1763

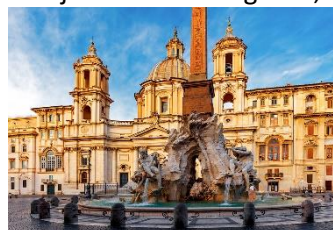
Pavlini – pustinjački red

Ivan Krstitelj Ranger, *Lepoglava*, 1737.

Rivalstvo Gian Lorenzo Bernini vs Francesco Borromini

Piazza Navona, Rim: Berninijeva Fontana četiri rijeke i Borrominijeva crkva Sv. Agnese, 17. st.

Barok - kiparstvo

Dijagonalna kompozicija, dinamičnost, lepršave draperije, rotacije i spirale, dramatičnost rasvjete

Gian Lorenzo Bernini: *Ekstaza sv. Tereze*, 1652.

Francesco Robba: *Abraham žrtvuje Isaca / Oltar sv. Križa, Križevci*, 1756.

Bernini: *David*, 1624.

Barok – arhitektura

Arhitekturom baroka dominira odnos konkavno – konveksno, udubljenja i ispupčenja, mnogo krivulja, spiralni stupovi i tlocrti koji podsjećaju na vaze

Bernini: *trg sv. Petra, kolonada*, 1657.

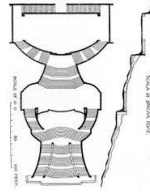
Borromini: *Sv. Karlo kraj četiri fontane*, 1667.

Kupola i tlocrt, pulsirajući zidovi

A. Specchi i F. de Sanctis: *Španjolsko stubište*, 1660.

Pietro Passalacqua: *Stube do crkve Sv. Ignacija*, Dubrovnik, 1738.

Marino Gropelli: *Sv. Vlaho*, Dubrovnik, 1715.

Barok – dvorci i vrtovi

Francuski vrt je uređen geometrijski i simetrično

Luj XIV, „Kralj Sunce”, Pierre Patte, *Versailles 1686*.

Rokoko 18. st.

Antoine Watteau: *Ukrcavanje za Kiteru*, 1717.

Rokoko je kasni barok, ukrašen, dekorativan, asimetričan, pozlaćen, pretjeran i kičast, nastao je kao reakcija na barok. Umjesto teških i kontrastnih baroknih slika jasne kompozicije, rokoko slike žele biti ljupke, lepršave, šarene i zabavne.

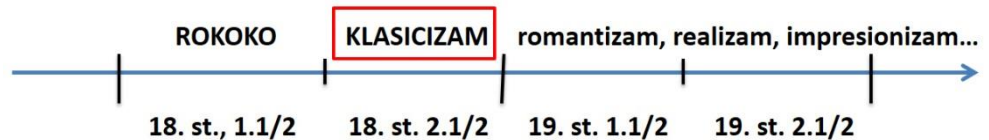

Honoré Fragonard: *Ljuljačka*, 1767.

J. Hildebrandt i M. Welsch, B. Neumann: *Rezidencija Würzburg*, 1752., Njemačka

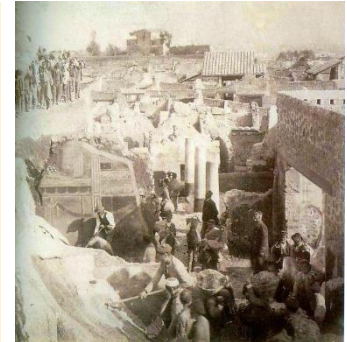
Likovni jezik novog vijeka:
18. i 19. stoljeće

Marija Terezija
Austrijska, vlada od
1740. do 1780.

Klasicizam (ili neoklasicizam, ili ampir – empire)

1764. James Watt – parni stroj; prva industrijska revolucija
Otkriće Pompeja, kraj Napulja. Uništen je 79. godine u erupciji Vezuva.
1592. arhitekt Domenico Fontana otkriva ostatke oslikanog zida; to se zaboravlja.
1763. iskopan je natpis s imenom grada „Pompeji”. Johann Joachim Winckelmann: početak arheologije, teze o razvoju antičke umjetnosti.
Klasicizam je reakcija na pretjeranost rokoka i vraćanje antičkoj „čistoći”.
Relativiziraju se autoriteti; takav duh na kraju dovodi do francuske revolucije 1789.

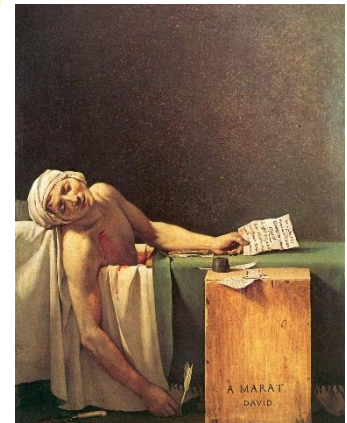

Iskopavanje Pompeja

Jacques Louis David:
Zakletva Horacija, 1784.

1789. pada zatvor Bastilja.
Počinje francuska revolucija. Ukida se feudalizam, donosi se „Deklaracija o pravima čovjeka i građanina”.
Revolucionarni demokrati Jakobinci uspostavljaju „Jakobinsku diktaturu”; na čelu su Maximilien Robespierre i J. P. Marat. Uvodi se giljotina. Napoleon.
Pojava prosvjetiteljstva – Voltaire, Rousseau, Kant, Descartes...
SAD proglašavaju nezavisnost.
Wolfgang Amadeus Mozart
Charlotte Corday, pripadnica konzervativne girondinske stranke, u kupki nožem zbola jednog od vođa revolucionarne jakobinske ekstremne stranke, Jean-Paula Marata.

Jacques Louis David: *Mrtvi Marat*, 1793.

Prosvjetiteljstvo

Diderot i d'Alembert: *Enciklopedija*.

Immanuel Kant:

Kritika čistog uma, 1781.

„kopernikanski obrat” – naša spoznaja se ne prilagođava predmetima nego obrnuto; ne postoje fizički predmeti, nego samo ograničenja našeg uma (mi stvaramo svijet)

Kritika praktičnog uma, 1788.

Kritika moći rasuđivanja, 1790.

„bezinteresni ukus” – neovisan o koristi i posjedovanju; apriorno važenje estetičkih sudova

Estetika se pojavljuje u 18. stoljeću, kao nezavisna filozofska disciplina

Alexander Gottlieb Baumgarten:

Aesthetica, 1750.

a) teoretska estetika koja se bavi znanstvenom stranom

b) praktična estetika koja se bavi primjenom spoznaja do kojih se došlo teoretskom estetikom
Radi se o svjesnom činu prikupljanja pojedinačnih dojmova u skupnu predodžbu. Nakon aktivnosti osjetila slijedi aktivnost uma, razmišljanje. Nastoji se racionalnim sredstvima pristupiti iracionalnom.

Jacques Louis David: *Napoleon prelazi Alpe*, 1801.

Jacques Louis David: *Zakletva Horacija*, 1784.

Slikarstvo:
Povratak antičkim, herojskim motivima i čistoj kompoziciji

Jean Dominique Ingres: *Velika Odaliska*, 1814.

Motiv po uzoru na rimske ležaljke. Čistoća izraza je reakcija na pretrpan i preukrašen rokoko

Jean Dominique Ingres: *Napoleon na prijestolju*, 1806.

Doslovno ponavljanje rimskog načina prikazivanja

Jean Dominique Ingres: *Louis-François Bertin*, 1832. Ingres je majstor crtanja olovkom

Antonio Canova: *Tri gracije*, 1815.

Antonio Canova: *Pauline Borghese kao Venera*, 1805.

Romantizam

Napoleon je 1799. izveo državni udar i zaveo diktaturu, a 1804. se proglasio carem.

Nakon njega vraća se kraljevstvo. Nastavljaju se revolucije, 1830. i 1848.

U književnosti „Svjetska bol“ (*weltschmerz*).

Razočaranje. Odustajanje od klasicističkog racija, želja za emocionalnim doživljajem.

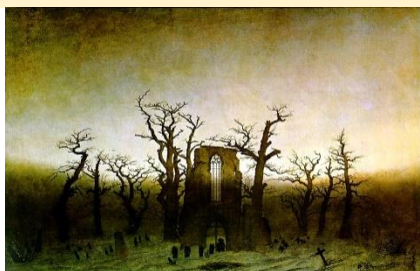
„Romantizam“ – od riječi „romani“, pustolovne priče napisane na jednom od romanskih jezika (dakle pučkim jezikom, a ne latinskim).

U slikarstvu:

bogat kolorit, kontrastna upotreba svjetla i sjena, dinamične kompozicije, nemir i nered, razvedeni obrisi.

Théodore Géricault: *Oficir carske garde na konju*, 1812.

Caspar David Friedrich: *Opatija u hrastovoj šumi*, 1809.

Eugène Delacroix: *Sloboda vodi narod*, 1830.

Théodore Géricault: *Splav Meduza*, 1819.

Caspar David Friedrich: *Lutalica iznad mora magle*, 1824.

Caspar David Friedrich: *Tetschen Altar ili Križ u gori*, 1807.

Francisco de Goya: španjolski umjetnik koji se donekle može povezati s romantičarskim slikarstvom, ali je razvio stil koji zapravo neovisan i posve originalan u odnosu na njegove suvremenike

Francisco de Goya: *Treći svibnja 1808.*, 1814.

Francisco de Goya: *Saturn proždire svoje dijete*, 1823.

Francisco de Goya: *San razuma proizvodi čudovišta*, (iz serije grafika „Hirovi” – Los caprichos), 1797.

William Turner je drugi slikar iz razdoblja romantizma, koji je razvio posve jedinstven stil. Engleski slikar. Njegove slike imaju vrlo slobodne poteze, a motivi su prikazani na rubu apstrakcije

William Turner: *Kiša, para, brzina (Velika zapadna željeznica)*, 1844.

William Turner: *Brod s robljem (Robovi bačeni u more pred nadolazećim tajfunom)*, 1840.

Vjekoslav Karas je hrvatski slikar, obrazovan u Italiji. U to vrijeme Hrvatska nema svoji slikara, zbog čega je Karas veoma važan za naše slikarstvo

Vjekoslav Karas: *Gđa Kresić*, 1856.

Vjekoslav Karas: *Rimljanka s lutnjom*, 1847.

Romantizam – kiparstvo nastoji izraziti snažne osjećaje i uzbuđenja, koriste se velike geste

Jean-Baptiste Carpeaux: *Kolo (Ples)*, 1869.

François Rude: *Marseljeza*, 1792., na Trijumfalnom luku u Parizu

Druga polovica 19. stoljeća: „Građanska epoha“

1848. – revolucije diljem Europe. Pojavljuju se republike.

Romantičarsko buđenje interesa za prošlost. **Eklekticism** u umjetnosti je spajanje i miješanje raznih stilova ili "posuđivanje" elemenata jednog umjetničkog pravca u drugim pravcima.

Westminsterska palača – parlament u Londonu, 1840 – 1870. - **neogotika**

Klasicizam, romantizam - realizam, impresionizam, postimpresionizam, secesija

19. st. 1.1/2

19. st. 2.1/2

Arhitektura:
1. historicizmi,
2. čelične konstrukcije

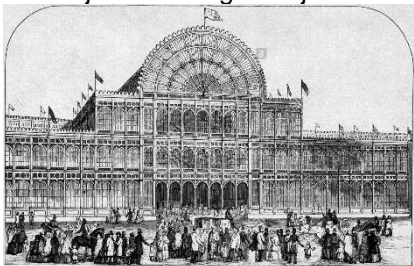

Hermann Bollé,
Zagrebačka katedrala, 1880-1906., **neogotika**

Ferdinand
Fellner i Hermann Helmer: Hrvatsko narodno kazalište u
Zagrebu, 1895. - **neobarok**

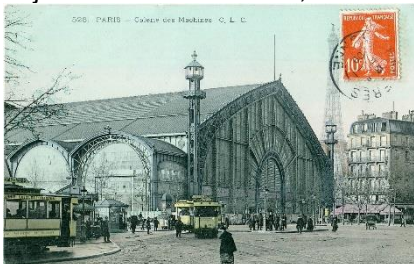
Arhitektura – čelične konstrukcije. Prva svjetska izložba u Londonu 1851.: "Kristalna palača". Montažna konstrukcija zakovicama ili vijcima. Nakon zatvaranja izložbe, zgrada je rastavljena i ponovno sastavljena na drugom mjestu.

Svjetska izložba u Parizu, 1889.
Gustave Eiffel: "Eiffelov toranj", 300 m visine. Sastavljen je isključivo od metalnih dijelova, unutrašnjost se prožima s vanjštinom.

Svjetska izložba u Parizu, 1889. "Galerija strojeva"

Unutra, sva težina konstrukcije počiva na uskim završecima čeličnih stupova

Upotreba čelika kao konstruktivnog elementa dovela je do novih tehnoloških mogućnosti, kao što je gradnja u visinu. Upotrijebljen je i armirani beton, s ugrađenom čeličnom mrežom. To je rezultiralo pojavom prvih nebodera. „Čikaška škola“ u arhitekturi.

William
Le Baron Jenney: *Home Insurance Building*, 1885.
Chicago, prvi neboder

Realizam Slikarstvo

Gustav Courbet, francuski slikar. Kad su tražili od njega da naslika anđela za jednu crkvu, Courbet je odgovorio, "Nikad nisam vidio anđele. Pokažite mi anđela i ja ću ga naslikati." Radio je u prirodi, odbacio je idealiziranje.

Gustav Courbet:
Kamenolomci, 1849.

Gustav Courbet: *Slikarski studio ili Stvarna alegorija sažetih sedam godina umjetnikova života*, 1855.

Honoré Daumier:
Umišljeni invalid, 1879.
Istraživanje rukopisa i kritika društva

Honoré Daumier: *Putnici uživaju sve manje i manje u vagonima treće klase, zimi*, 1856., litografija

Barbizonska škola

(verzija realizma)

Slikarstvo

Selo Barbizon na rubu šume Fontainebleau, kraj Pariza.

Slikanje na otvorenom ili *plein-air*: **plenerizam**, koji otvara put impresionizmu.

Jean-Baptiste-Camille Corot: Pogled na šumu Fontainebleaua, 1830.

Jean-François Millet: Berači, 1857.

Théodore Rousseau: Ribnjak, u blizini sela Fay, 1842.

Eduard Manet je u početku slikao pod utjecajem realizma. Slika „Doručak na travi“ je u ono doba izazvala skandal zbog nagosti djevojke u prisutnosti obučenih gospode.

Eduard Manet: Doručak na travi, 1863.

Kasnije Manetove slike postaju sve plošnije (sve manje sjena i jednostavnije pozadine), pod utjecajem plošnosti japanskih grafika. Gustave Courbet je za njega rekao: „Manetove su slike ravne kao igrače karte!“ Onda utjecaj impresionizma.

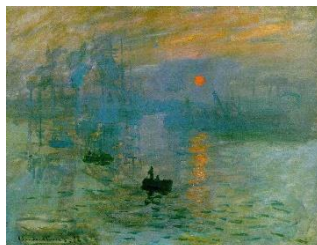
Eduard Manet: Frulaš, 1866.

Impresionizam

(prema impression: „dojam“, „utisak“)

Slikarstvo

Slikanje svjetla, svijetle boje, mrlje boje, slikaju pulsiranje i promjenjivost. Slikaju u prirodi.

Claude Monet: Impresija, 1872.

Claude Monet: Katedrala u Rouenu, 1894.

Pierre-Auguste Renoir: Ljuljačka, 1876.

Impresionizam – kiparstvo

Svjetlosno tretiranje površine (skulpture od voska); tekture i fakture

Medardo Rosso: *Ecce puer* (Evo dječaka), 1906.

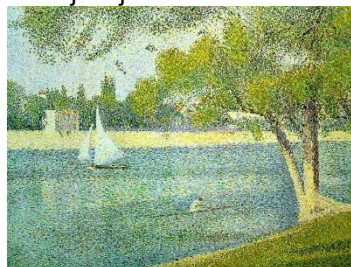

Medardo Rosso: Starac, 1883.

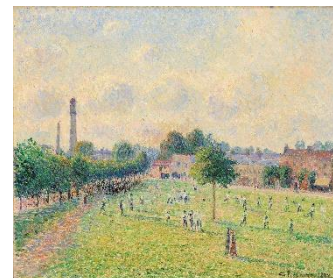
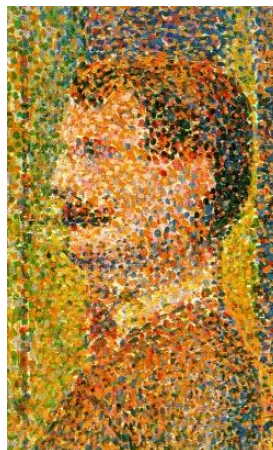

Auguste Rodin: Mislilac, 1902.

Pointilizam: slikanje točkicama primarnih boja koje se miješaju u našem oku

Georges Seurat: Sena u Le Grande Jatte, 1888.

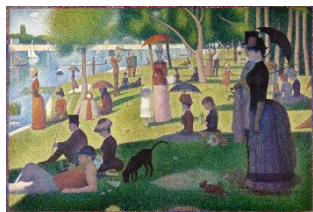

Camille Pissarro: Kewgreens, 1892.

Postimpresionizam

Ovo je stilsko razdoblje nakon impresionizma.

Ne rasi se o jednoj određenoj školi ili stajalištu, već o mnogo umjetnika koji su tražili svoj individualan izraz i nove mogućnosti.

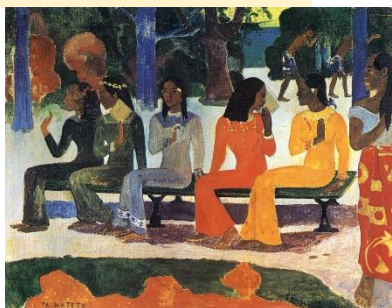
Georges Seurat: *Ljetno popodne na otoku La Grande Jatte*, 1886. – **pointilizam**, istraživanje zakonitosti miješanja boja

Vincent van Gogh: *Zvezdana noć*, 1889. – istraživanje rukopisa, faktura i kontrasta

Vincent van Gogh: *Zvezdana noć*, 1889. , crtež trskom; rukopis crteža mu je istovjetan kao i kistom

Paul Gauguin: *Ta Matete*, 1892., istraživanje dinamike boja, **koloristička perspektiva**: tople boje djeluju bliže a hladne boje djeluju kao da se udaljavaju

Edgar Degas: *Zelena balerina*, 1879., istražuje neobično kadriranje, naizgled slučajni prizori

Edgar Degas: *Četrnaestogodišnja plesačica*, 1881., eksperimentira miješanjem materijala

Paul Cézanne: *Mount Sainte-Victoire*, 1904. – **kubusi i geometrizacija**: uvodi „nedovršenost“, vidljiv je proces stvaranja u rukopisu i u konstrukciji oblika. Smatra se praocem moderne umjetnosti

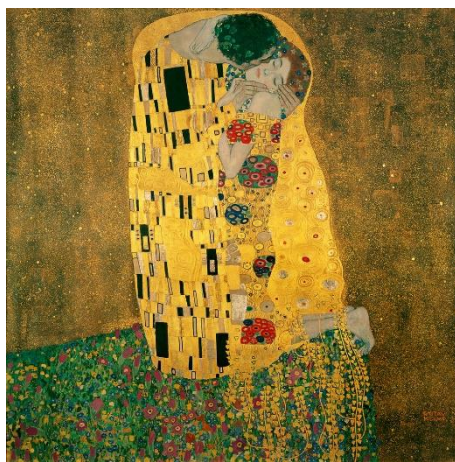

Paul Cézanne: *Mrtva priroda s bokalom mlijeka i voćem*, 1900 – **modulacija**: umjesto zatamnjivanja sjene, Cézanne sjene boji hladnim bojama a osvijetljene dijelove toplim

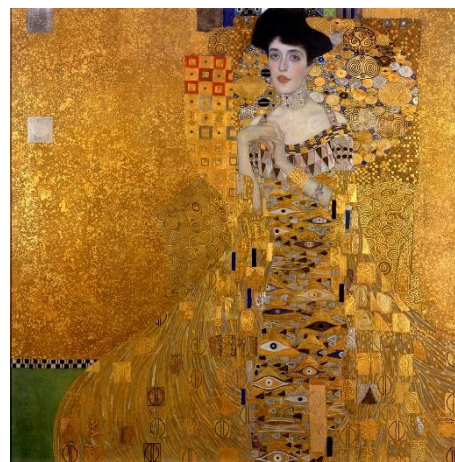
Secesija (ili Jugendstil, ili Art nouveau, ili Stil 1900)

Nastaje na kraju 19. st. Zahvatio je slikarstvo, kiparstvo, arhitekturu i primijenjenu umjetnost.

Temelji se na ne-geometrijskim ornamentima i ukrašavanju

Gustav Klimt: *Poljubac*, 1907.

Gustav Klimt: *Portret Adele Bloch-Bauer I.*, 1907.

Otto Wagner: *Stanica Karlsplatz*, 1899.

Otto Wagner: *Kuća majolika*, 1899.

Vjekoslav Bastl: *Kuća Kalina*, 1903., Zagreb

Rudolf Lubynski: *Zgrada Hrvatskog državnog arhiva*, 1913.

Josef Hoffmann:
secesija u primijenjenim
umjetnostima

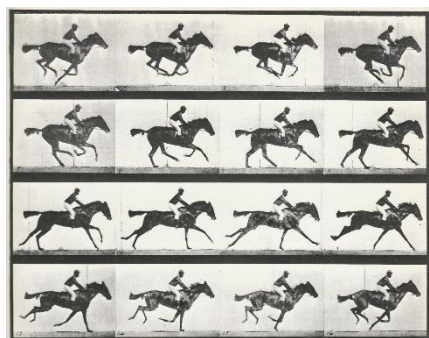
Alphonse Mucha, plakati,
1897.

Pojava fotografije i preteča filma

Joseph
Nicéphore Niépce, 1827. g. Vrijeme ekspozicije: 8 sati.

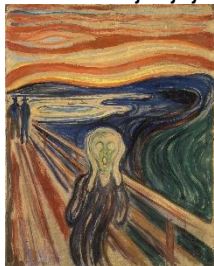
Eadweard Muybridge: *Konj u pokretu*, 1872.

Likovni jezik novog vijeka: 20. stoljeće

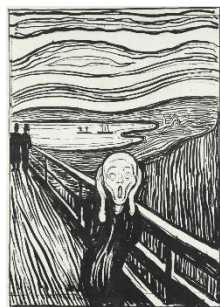
Maurice Denis: „Sjetite sa da je slika, prije negoli bojni konj, akt, anegdota ili nešto drugo, u suštini ravna površina prekrivena bojama sklopljenim po nekom redu.” Likovni jezik je naglašeniji od motiva.

Novo stilsko razdoblje koje je obilježilo prvu polovinu dvadesetog stoljeća naziva se **moderna** (naglasak je na slovu „e“). Modernu karakterizira afirmacija likovnog jezika, stavljanje likovnosti u prvi plan, tendencija prema apstrakciji i duh eksperimentiranja. U tom smislu, umjetnost 20. stoljeća je počela krajem 19. stoljeća. Tome je pridonijela i fotografija; slikari idu drugdje.

Ekspressionizam u Norveškoj: rukopis i teksture mijenjaju oblike

Edvard Munch: *Krik*, 1893., tempera

Edvard Munch: *Krik*, 1895., litografija; linije drhte i vrište zajedno s likom

Edvard Munch: *Strah (Anksioznost)*, 1894.

Edvard Munch: *Poljubac*, 1902. Munch je postigao otiskivanje godova drveta matrice

Ekspressionizam u Francuskoj: Fovizam

(fran. *fauve* – zvijer) oko 1900., Pariz
Modulacija bojom, lokalne boje bez tonske modelacije; **koloristička perspektiva**, naglašavanje plošnosti slike, dubina se postiže toplim i hladnim bojama

Henri Matisse: *Žena sa šeširoj*, 1905.

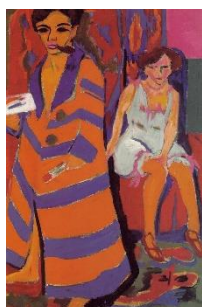
Henri Matisse: *Plavi akt*, 1952., kolaž. Matisse je izumio kolaž, slikanje škarama (sam boji papir)

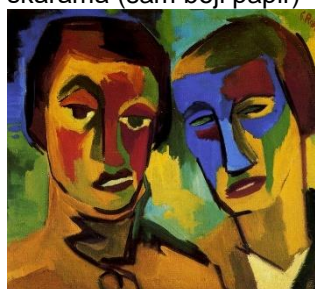
Maurice de Vlaminck: *Boulevard*, 1905.
Koloristička perspektiva – toplim bojama slika ono što je blizu, hladnim daleko

Ekspressionizam u Njemačkoj 1: Die Brücke (Most)
1905., Drezden

Pišu manifest, ističu važnost emocionalnog doživljaja, pobuna protiv malograđanske srednje klase. Ime prema Nietzscheu: "Čovjeka čini velikim što je most a ne cilj"

Ernst Ludwig Kirchner: *Autoportret s modelom*, 1910.

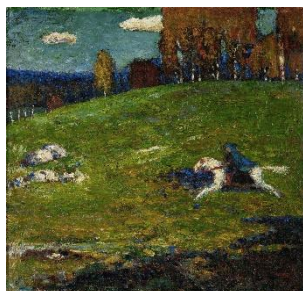
Karl Schmidt-Rottluff: *Dvostruki portret S. i L.*, 1925.

Emil Nolde: *Prorok*, 1912., drvorez, ekspresija pokreta noža za matricu

Ekspressionizam u Njemačkoj 2: Der Blaue Reiter (Plavi jahač), 1911. München

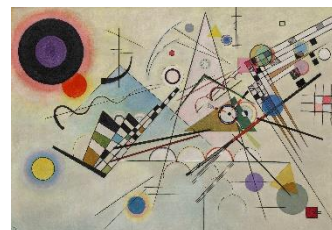
Osnivači: Vasilij Kandinski i Franz Marc
Uključivala je i muzičare; najpoznatiji Arnold Schönberg (dodekafonija). Pojava apstrakcije, nfiguracije

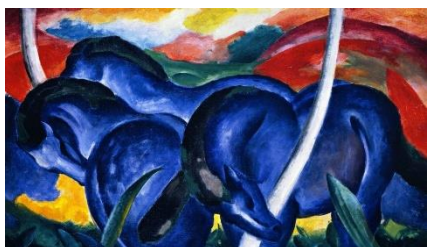
Vasilij Kandinski: *Plavi jahač*, 1903.

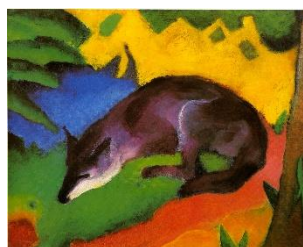
Vasilij Kandinski: *Bez naziva (Prvi apstraktni akvarel)*, 1910. Kandinski je pokrenuo apstrakciju

Vasilij Kandinski: *Kompozicija 8*, 1923.
Nazivi djela su također apstraktni, da se izbjegnu asocijacije

Franz Marc: *Veliki plavi konji*, 1911.

Franz Marc: *Plavičastocrna lisica*, 1911.

Kubizam

Osnivači

Pablo Picasso i
Georges Braque

Citiraju Cézanne-a:

„U prirodi je sve oblikovano prema geometrijskim tijelima kugle, valjka i stožca.“
Utjecaj i afričkih maski.

Navodno je Henri Matisse za jednu sliku rekao: „Gle, nagomilane kocke!“ (engl. „cubes“)

Pablo Picasso:
Gospođice iz Avinjona,
1907. Prvo kubističko
djelo

Georges Braque: *Kuće u
L'Estaque*, 1908.

Pablo Picasso:
Glava žene,
1909.

Analitički kubizam:

oblici su razlomljeni u manje forme, slika u sebi sabire više kutova gledanja (recimo, čaša se prikazuje sprijeda, a otvor odozgo, okrugao).

Pablo Picasso: *Portret
Ambroise Vollarda*, 1910.

Sintetički kubizam:

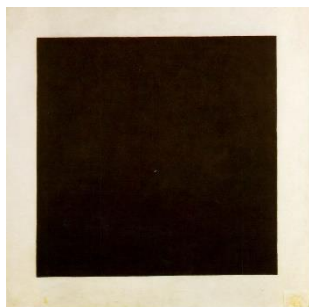
slikari spajaju pojedine elemente stvarnih predmeta u nove spojeve. U sliku se unose strani materijali, novine i tkanine, recimo; asamblaž

Pablo Picasso: *Boca
Suzea*, 1912.

Ruska avangarda i suprematizam

Nakon Oktobarske revolucije 1917. dogodila se kratkotrajna modernizacija ruske umjetnosti, ali je od 1934. priznat samo socijalistički realizam. Osnivač suprematizma je Kazimir Maljevič, zagovara čistu geometrijsku apstrakciju

Kazimir Maljevič: *Crni
kvadrat na bijelom*, 1913.

Kazimir Maljevič:
Supremus br. 55, 1916.

Vladimir Jevgrafovič Tatlin:
Spomenik III internacionali,
model; konstruktivizam,
1919.

Futurizam

Pokret nastao u Italiji. Filippo Tommaso Marinetti piše *Manifest futurizma*, ljubav prema tehnologiji i brzini. Djela prikazuju pokret i vrijeme na plohi i u prostoru ponavljanjem: ritmiziranje oblika

Giacomo Balla: *Let
lastavica*, 1913.

Giacomo Balla: *Dinamizam
psa na uzici*, 1912.

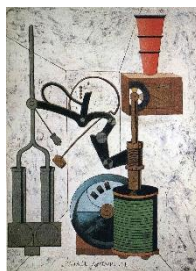
Umberto
Boccioni: *Jedinstvo oblika
kontinuiteta u prostoru*, 1913.

Dadaizam

Nastaje 1916. u Zürichu, Švicarska. Anarhizam i nihilizam, prikazivanje besmisla – reakcija na Prvi svjetski rat. Mnogo slučajnosti, apsurdni. Kafe Cabaret Voltaire. Fotomontaže i asamblaži.

Kurt Schwitters: *Das
Unbild*, 1919.

Francis
Picabia: *Ljubavna parada*,
1917.

Marcel Duchamp: *Fontana
(pisoar)*, 1917.

Nadrealizam

Nastao u Parizu. André Breton piše *Manifest nadrealizma* 1924. Fantastični i iracionalni prikazi, pretraživanje podsvijesti, pozivanje na Freudovu psihoanalizu

Max Ernst: *Slon Celebes*, 1921.

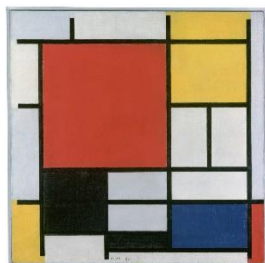
René Magritte: *Golconda*, 1953.

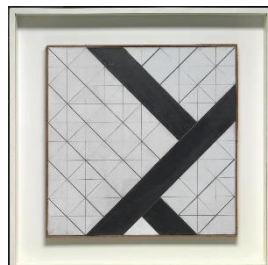
René Magritte: *Izdaja slike*, 1929.

De Stijl

Pokret nastao 1920-ih godina, zovu ga i neoplasticizam. Osnivači su Piet Mondrian i Theo van Doesburg, u Nizozemskoj. Teži se harmoniji i redu kroz čistu apstrakciju i geometriju. Matematika povezana s likovnom umjetnošću.

Piet Mondrian: *Kompozicija s velikom crvenom plohom, žutom, crnom, sivom i plavom*, 1921.

Theo van Doesburg: *Protu-kompozicija VI*, 1925.

Gerrit Rietveld: *Crveni i plavi stolac*, 1917.

Bauhaus

Škola za dizajn i arhitekturu. Osnivač Walter Gropius: prvo 1919. Weimar, zatim 1925. Dessau, na kraju 1932. Berlin. Nacisti zatvaraju školu. U školi su predavali mnogi slavni umjetnici, koji su pisali i teorijske ogledе.

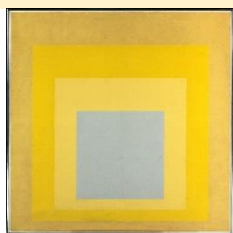
Walter Gropius: zgrada Bauhauasa u Dessau, 1926.

Ludwig Mies van der Rohe: *Stolac Barcelona*, 1929.

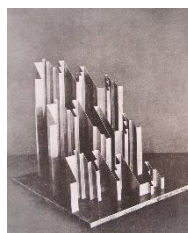
Marianne Brandt: *Čajnik*, 1924.

Josef Albers: *U počast kvadratu*, 1959.

Paul Klee: *Fuga u crvenom*, 1921. Bauhaus se bavio povezivanjem svih umjetnosti; ovdje se povezuje slikarstvo i glazba

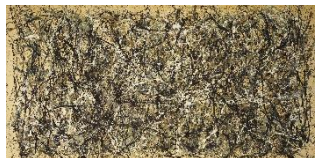
Heinrich Neugeboren: „Plastički prikaz mjera 52-55 J. S. Bachove fuge u e-molu“, 1928.

Johannes Itten je napisao „Umjetnost boje“, o kolorističkim kontrastima. Njegov je i prsten boja

Enformel (apstraktni ekspresionizam)

En-forma znači „bez forme“, bezoblično, u smislu „apstraktno“. Traje nakon II. sv. rata, od 1950. do 1960. g. Slikarstvo geste, spontanost, improvizacija, struganje, grebanje, impasto boje i novi materijali (npr. gips)

Jackson Pollock: *Jedan: broj 31*, 1950. Pollock izbjegava komponiranje, akcente i dominante. Ulazi u sliku i slika bez kista, špricanjem boja iz kantica

Hans Hartung: *T 1955-23a*, 1955. Potez, gesta, zamah

Edo Murtić: *Vedar dan*, 1971.

Exat 51

(Eksperimentalni atelje + godina formiranja grupe 1951), Zagreb Zalagali su se za apstraktnu umjetnost (u vrijeme socijalističkog realizma), sintezu različitih umjetnosti i suvremene vizualne komunikacije

Vjenceslav Richter:
SIS 4 (Sistemsko slikarstvo), 1975.

Ivan Picelj:
Kompozicija IV, 1957.

Aleksandar Srnec:
T-22 -2, 1959.

Zagrebačka škola crtanog filma

Avangardni iskorak u animaciji 50-ih godina. Neki od animatora bili su članovi Exat 51. Dušan Vukotić je za film „Surogat“ 1962. g. dobio Oskara.

Vatroslav Mimica:
Samac, 1958.

Vlado Kristl:
Don Kihot, 1960.

Dušan Vukotić:
Surogat, 1962.

Pop art

Razvija se 60-ih godina. Inspiriran je pop-kulturom, ukazuje na masovnu potrošačku kulturu, trivijalnosti, reklame, stripove, konzerve i druge trivijalnosti iz svakodnevnice okolice.

Roy Lichtenstein:
M-maybe, 1965.

Andy Warhol:
Marilyn, 1964.

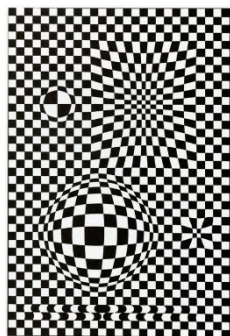

Claes Oldenburg:
Krumpirići poput vezica se prosipaju iz vreće, 1966.

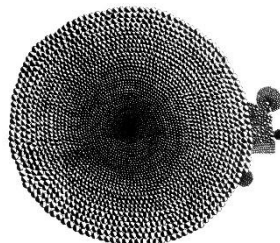
Nove tendencije

Serija od 5 izložaba u Zagrebu od 1961. do 1973. Najnovije svjetske umjetničke ideje: upotreba elektronike, kompjutera, svjetla, elektromotora, dima...

Op art (optička umjetnost) je pravac koji koristi optičke iluzije, strukture i dojam kretanja

Victor Vasarely:
Vega, 1957.

Miroslav Šutej:
Bombardiranje očnog živca, 1962.

Aleksandar Srnec:
Objekt 130370, 1970.
Luminoplastika

Postmoderna Performance i happening

Performance je oblik konceptualne umjetnosti koji sadrži scenske elemente i elemente glume i kazališta (engleska riječ *performance* znači predstava). Za happening je uobičajeno sudjelovanje gledatelja.

Joseph Beuys:
Kako objasniti slike mrtvom zecu, 1965., performance

Allan Kaprow:
Dvorište, 1961., happening
Posjetitelji su skakali po gumama

Ljiljana Mihaljević:
Gozba, 2012., happening
Na stolu je hrana, a posjetitelji sami trebaju smisliti kako doći do nje

Umjetnička instalacija

Umjetnička instalacija je naziv za 3D djelo vezano za neku lokaciju, osmišljeno tako da preobrazbi prostor. Tako čitav ambijent postaje dio umjetničkog djela. Razvila se od asamblaža.

Noemi Schipfer i Takami Nakamoto: *Sanjarenje v.2*, 2013.

Jean Shin: *Zvučni val*, 2007.

Braco Dimitrijević: *Triptychos Post Historicos*, 1982.

Dodatak 1

Funkcionalistička arhitektura

Louis Sullivan (čikaška škola arhitekture):

„forma uvijek slijedi funkciju”. Objekte treba dizajnirati prema svrsi samog objekta.

Le Corbusier: „kuća je mašina za življenje”

Le Corbusier:
Vila Savoye, 1931.
Vrpčasti prozori nižu se spojeni jedni na druge cijelom fasadom

Corbusier: „Pet principa armiranog betona”:

1. Slobodno prizemlje objekta sa stupovima;
2. Slobodan tlocrt – fiksni su samo stupovi, pregradni zidovi se mogu stavljati proizvoljno;
3. Slobodno pročelje – pročelja se isto tako mogu varirati po potrebi;
4. Maksimalno ostakljenje – ako je pročelje slobodno, staviti što više prozora;
5. Ravan krov – krov više nije beskoristan te može biti prepun zelenila, služiti za igru, itd.

Le Corbusier: *Unite d'Habitation (Zajedničko stanovanje)*, 1959., Berlin

Dodatak 2

Organička arhitektura

promovira sklad između ljudskog obitavališta i prirode. Uz to, izbjegava se geometrizacija oblika, već su oblici organski, slobodnih formi.

Frank Lloyd Wright: *Kuća na slapovima*, 1935.

Antoni Gaudí: *Kuća Milà*, 1910., Barcelona

Friedensreich Hundertwasser: *Hundertwasserhaus*, 1985

Dodatak 3

Moderna u Hrvatskoj

Simbolizam i

Zagrebačka šarena

škola: Vlaho Bukovac, Bela Čikoš Sesija, Oton Iveković, Robert Frangeš Mihanović...

Bela Čikoš Sesija: *Dante pred vratima čistilišta*, 1897., simbolizam

Emanuel Vidović
Angelus, 1907., simbolizam

Vlaho Bukovac: *Gundulićev san*, 1897.

Münchenski krug

(*Die kroatische Schule*):

Josip Račić, Miroslav Kraljević, Vladimir Becić i Oskar Herman

Josip Račić:
Majka i dijete, 1908.

Miroslav Kraljević:
Autoportret sa psom, 1910.

Oskar Herman: *Pejzaž s tri stabla*, 1963.,
jedini koji je prihvatio fovizam

prof. dr. sc. Miroslav Huzjak